

T.C.

Ardahan Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı

KIRGIZCADAĞI ÇİFTÇİLİKLE İLGİLİ ARAÇ VE GEREÇ ADLARI

Doğukan BAKIR

Dr. Öğr. Üyesi Nurgül MOLDALİEVA OROZOBAYEV

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2024

KIRGIZCADAĞI ÇİFTÇİLİKLE İLGİLİ ARAÇ VE GEREÇ ADLARI

Doğukan BAKIR

Dr. Öğr. Üyesi Nurgül MOLDALİEVA OROZOBAYEV

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2024

KABUL VE ONAY

Doğukan BAKIR tarafından hazırlanan “Kırgızcadaki Çiftçilikle İlgili Araç ve Gereç Adları” başlıklı bu çalışma, 09/12/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Çaştegin TURGUNBAYER (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Nurgül MOLDALİEVA O. (Danışman)

Prof. Dr. Şureddin MEMMEDLİ

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mustafa ŞENEL
Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Ardahan Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / Ardahan Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

09/12/2024

Doğukan BAKIR

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanının Dr. Öğr. Üyesi Nurgül MOLDALİEVA OROZOBAYEV danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Doğukan BAKIR

ÖN SÖZ

İnsanoğlu yeryüzünde var olduğu günden bu yana hayatta kalmak, yaşamını devam ettirmek ve günlük geçimini sağlamak amacıyla çeşitli uğraşlar edinmiştir. Bu uğraşların başında insanlık tarihinin en eski geçim kaynakları arasında yer alan avcılık ve toplayıcılık gelmektedir. Doğayla iç içe yaşayarak onun sunduğu kaynakları nasıl kullanabileceğini öğrenen ilk insan toplulukları avladıkları hayvanlar ve topladıkları bitkilerle beslenmişlerdir. Zamanla yabani hayvanları evcilleştirerek çoğaltmayı ve yenebilen bitkileri ekerek üretmeyi öğrenerek yerleşik hayata geçmeleriyle birlikte de tarım ve hayvancılığa yönelmişlerdir.

Tarih boyunca konargöçer yaşam tarzlarını benimsemiş olan Türk halkları da ilk zamanlarda avcılıkla geçimlerini sağlamışlardır. Türkler uzun süre bozkırlarda yaşamlarını sürdürerek bulundukları bölgelerin doğasına, iklim koşullarına ve çevresel değişikliklerine uyum sağlayarak hayvancılık ve tarımcılık uğraşlarını geliştirmişlerdir. Özellikle Uygur Türklerinin tarım havzasına göç etmesiyle birlikte Türklerde tarımcılığın ileri düzeyde geliştiği bilinmektedir.

En eski Türk halklarından biri olan Kırgızlar da XX. yüzyılın başlarına kadar konargöçer yaşam tarzlarına devam ettirmişlerdir. Diğer Türk boyları gibi başlangıçta avcılıkla yaşamlarını sürdürürken, daha sonra yaşadıkları bölgelerin iklim koşullarında yetişebilen hayvanları besleyerek ve buğday, darı gibi tahılları yetiştirerek geçinmişlerdir. Elbette ki, tarım ve hayvancılık uğraşlarının gelişimi Kırgızların yalnızca beslenme biçimlerini değil, aynı zamanda kültürel değerlerini de etkilemiştir. Bu uğraşlar aynı zamanda Kırgızların sosyal yaşamlarının da bir parçası haline gelmiş ve alanlarda kullanılan sözcükler dillerine yansımıştır. Böylece tarım ve hayvancılıktaki işlerin yürütülmesi ve kolaylaştırılması için geliştirilen çeşitli araç-gereç adları Kırgızcanın söz varlığında önemli yer tutmuştur. Türk yazı dillerindeki tarım ve hayvancılıkla ilgili söz varlığı üzerine birçok filolojik çalışma yapılmış olsa da, Kırgızcadaki söz konusu araç ve gereç adları üzerine Türkiye’de yapılmış leksikolojik incelemelere rastlanılmamıştır.

“*Kırgızcadaki Çiftçilikle İlgili Araç ve Gereç Adları*” adlı bu tez çalışmasında çağdaş Türk yazı dillerinden olan Kırgızcadaki tarım ve hayvancılıkta kullanılan araç ve gereç adları art zamanlı ve eş zamanlı karşılaştırma yöntemiyle ele alınmıştır. Tez konusu gereği öncelikle Kırgızcanın başlıca sözlüklerinden olan K. K. Yudahin’in “*Kırgız*

Sözlüğü” (çev: Abdullah Taymas, 2011) ve E. Arıkoğlu, C. Alimova, R. Askarova ve B. K. Selçuk tarafından hazırlanan “*Kırgızca-Türkçe Sözlük*” (2018) adlı çalışmalardan tarım ve hayvancılıkta kullanılan araç ve gereç adlarıyla ilgili sözcükler tarama yöntemiyle tespit edilmiştir. Daha sonra bu sözcüklerin tarihi Türk yazı dillerindeki ve Türkiye Türkçesindeki karşılıkları belirlenerek ses, şekil ve anlam bakımından karşılaştırma yöntemiyle incelenmiştir.

Bu tez çalışması genel olarak *Giriş, İnceleme, Sonuç ve Kaynakça* bölümlerinden oluşmaktadır.

Çalışmanın *Giriş* bölümünde “*Kırgızcadaki Çiftçilikle İlgili Araç ve Gereç Adları*” adlı tezin konusu, amacı, önemi, uygulanan yöntemler, kullanılan kaynaklar, kapsamı ve sınırlandırılması ve Kırgızlardaki tarım ve hayvancılık hakkında bilgi verilmiştir.

Tez çalışmasının esas bölümü inceleme kısmı olup ele alınan sözcükler *Kırgızcadaki Tarımcılık Alanında Kullanılan Araç ve Gereç Adları, Kırgızcadaki Hayvancılık Alanında Kullanılan Araç ve Gereç Adları* şeklinde iki bölüm altında art zamanlı ve eş zamanlı karşılaştırma yöntemiyle incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise, çalışmanın inceleme kısmında konuyla ilgili elde edilen bilgiler özetle sunulmuştur. Ayrıca ele alınan sözcüklerin alfabetik sırayla verilmiş *dizini* eklenmiştir.

Çalışmamız *Kaynakça* kısmıyla son bulmaktadır.

Tez çalışmamın konusunun belirlenmesi ve çalışma sürecinin yürütülmesinde yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Nurgül Moldaliev Orozobayev’e, ayrıca eğitim sürecimde beni her zaman manevi olarak destekleyen annem Şensun Bakır’a teşekkürlerimi sunarım.

Doğukan BAKIR

Ardahan - 2025

ÖZET

BAKIR, Doğukan. *Kırgızcadaki Çiftçilikle İlgili Araç ve Gereç Adları*, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2024.

Kırgız Türkleri, diğer Türk halkları gibi tarihte genellikle konargöçer bir yaşam tarzını benimsemiş olup avcılıkla başladıkları geçim uğraşlarına zamanla hayvancılık ve tarımcılık gibi uğraşları da geliştirerek katmışlardır. Bu geçim uğraşları, Kırgızların kültürel ve sosyal yaşamlarını da etkilemiş ve özellikle dillerinde bu alanlardaki çeşitli araç ve gereç adlandırmaları meydana gelmiştir. Ancak günümüze kadar bu araç ve gereç adlarının dilbilimsel açıdan kapsamlı bir şekilde incelendiği söylenemez. Bu çalışma, Türkoloji alanındaki bu eksikliğin giderilmesine katkıda bulunmak ve araştırmacıların dikkatini bu konulara çekmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

“*Kırgızcadaki Çiftçilikle İlgili Araç ve Gereç Adları*” başlıklı bu tez çalışması, Kırgızcanın söz varlığında önemli yer tutan tarım ve hayvancılıkla ilgili sözcükler üzerinde art zamanlı (diachronic) ve eş zamanlı (synchronic) karşılaştırma yöntemiyle yapılan filolojik bir çalışmadır. Öncelikle Kırgızcanın başlıca sözlüklerinden olan K. K. Yudahin’in “*Kırgız Sözlüğü*” (çev: Abdullah Taymas, 2011) ve E. Arıkoğlu, C. Alimova, R. Askarova ve B. K. Selçuk tarafından hazırlanan “*Kırgızca-Türkçe Sözlük*” (2018) adlı çalışmalardan tarım ve hayvancılıkta kullanılan araç ve gereç adlarıyla ilgili sözcükler tarama yöntemiyle tespit edilmiştir. Daha sonra bu sözcüklerin tarihi Türk yazı dillerindeki ve Türkiye Türkçesindeki karşılıkları belirlenerek ses, şekil ve anlam bakımından karşılaştırma yöntemiyle incelenmiştir.

Bu tez çalışması, *Giriş, İnceleme, Sonuç, Dizin ve Kaynakça* olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, “*Kırgızcadaki Çiftçilikle İlgili Araç ve Gereç Adları*” başlıklı tezin konusu, amacı, önemi, kullanılan yöntemler, başvuru kaynaklar, kapsam ve sınırlamaları ile Kırgızlardaki tarım ve hayvancılıkla ilgili genel bilgiler sunulmuştur.

Tezin ana bölümü olan inceleme kısmında, ele alınan sözcükler *Tarımcılık Alanında Kullanılan Araç ve Gereç Adları*, *Kırgızcadaki Hayvancılık Alanında Kullanılan Araç ve Gereç Adları* olmak üzere iki bölüm altında incelenmiştir. Sözcükler, art zamanlı ve eş zamanlı karşılaştırma yöntemleriyle detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Sonuç bölümünde ise, *İnceleme* kısmında elde edilen bulguların bir özeti verilmiş ve çalışmada yer alan sözcüklerin alfabetik sırayla düzenlenmiş bir *dizini* eklenmiştir.

Çalışmamız *Kaynakça* kısmıyla son bulmaktadır.

Anahtar Sözcükler:

Kırgızca, tarım, hayvancılık, araç ve gereç adları, Türk lehçeleri.

ABSTRACT

BAKIR, Doğukan. *Names of Farming Tools and Equipment in Kyrgyz Language*, Master Thesis, Ardahan, 2024.

The Kyrgyz people, like other Turkic peoples, have generally adopted a nomadic lifestyle in history and have added livelihoods such as animal husbandry and agriculture to their livelihoods, which they started with hunting. These livelihood activities have also affected the cultural and social lives of the Kyrgyz, and especially in their language, various names of tools and equipment in these fields have emerged. However, it cannot be said that these names of tools and equipment have been analyzed comprehensively from a linguistic point of view until today. This study was carried out in order to contribute to the elimination of this deficiency in the field of Turkology and to draw the attention of researchers to these issues.

This thesis titled “*Names of Farming Tools and Equipment in Kyrgyz Language*” is a philological study conducted by diachronic and synchronic comparison method on words related to agriculture and animal husbandry, which have an important place in the vocabulary of Kyrgyz. First of all, words related to the names of tools and equipment used in agriculture and animal husbandry were identified by scanning method from K. K. Yudahin's “*Kyrgyz Dictionary*” (translated by Abdullah Taymas, 2011) and “*Kyrgyz-Turkish Dictionary*” (2018) prepared by E. Arıkoğlu, C. Alimova, R. Askarova and B. K. Selçuk. Then, the equivalents of these words in historical Turkish written languages and Turkey Turkish were determined and analyzed by comparing them in terms of sound, form and meaning.

This thesis consists of five main chapters: *Introduction*, *Review*, *Conclusion*, *Index* and *Bibliography*.

In the *Introduction*, the subject, purpose, importance, methods used, sources used, scope and limitations of the thesis titled “*Names of Farming Tools and Equipment in Kyrgyz Language*” and general information about agriculture and animal husbandry in Kyrgyz are presented.

In the analysis part, which is the main part of the thesis, the words were analyzed under two sections: *Names of Tools and Equipment Used in the Field of Agriculture* and

Names of Tools and Equipment Used in the Field of Livestock in Kyrgyz. The words were analyzed in detail with diachronic and synchronic comparison methods.

In the *Conclusion* section, a summary of the findings obtained in the *Review* section is given and an alphabetically arranged *index* of the words in the study is added.

The study ends with a *bibliography*.

Keywords:

Kyrgyz, agriculture, animal husbandry, names of tools and equipment, Turkish dialects.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM.....	9
KIRGIZCADAKİ TARIMCILIK ALANINDA KULLANILAN ARAÇ VE GEREÇ ADLARI.....	9
2. BÖLÜM.....	32
KIRGIZCADAKİ HAYVANCILIK ALANINDA KULLANILAN ARAÇ VE GEREÇ ADLARI.....	32
SONUÇ.....	61
DİZİN	63
KAYNAKÇA	66
EKLER.....	68
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU FORMU	68
EK 2. ETİK KURUL izni YA DA ETİK KURUL MUAFİYET FORMU	69
ÖZ GEÇMİŞ.....	70

KISALTMALAR DİZİNİ

Çağ.	Çağatayca
DLT	Dîvanu Lugati't- Türk
E. Uyg.	Eski Uygurca
EAT.	Eski Anadolu Türkçesi
Hrz.	Harezmce
KB	Kutadgu Bilig
Kıpç.	Kıpçakça
Kökt.	Köktürkçe
Krh.	Karahanlıca
TDK	Türk Dil Kurumu
TT.	Türkiye Türkçesi
Vb.	Ve benzeri
Vd .	Ve diğerleri
Bk.	Bakınız
Çev:	Çeviren

GİRİŞ

Tez Çalışmasının Konusu

“*Kırgızcadaki Çiftçilikle İlgili Araç ve Gereç Adları*” başlıklı bu çalışmanın konusunu Türk halklarından biri olan Kırgızların başlıca gelir ve geçim kaynakları sayılan tarım ve hayvancılık alanlarında kullanılan araç ve gereç adlarının leksikolojik incelemesi oluşturmaktadır.

Tarım ve hayvancılık uğraşları, dünya üzerinde yaşam sürdüren diğer toplumlar gibi Altay Dağları’nın kuzeyi ile Sayan Dağları’nın güney-batı bölgelerinde ortaya çıkarak Avrupa’ya kadar yayılan Türk halkları için de hayatta kalabilmek ve sürdürülebilir bir yaşam kurabilmek için en temel gelir ve geçim kaynaklarından olmuştur. Eski dönemlerde Yenisey Nehri kıyılarında yaşayıp Orta Asya’nın çeşitli bölgelerine göç ederek varlıklarını devam ettirmekte olan Kırgızların da eski zamanlardan beri tarım ve hayvancılıkla uğraştıkları bilinmektedir. Bu alanlar Kırgızların ve diğer Türk kavimlerinin yalnızca beslenme ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kültürel unsurlarını da oluşturmuş ve dillerinde tarım ve hayvancılıkla ilgili geniş kapsamlı terminoloji ortaya çıkmıştır. Özellikle tarım ve hayvancılık faaliyetlerini yürütmek için geliştirdikleri spesifik araç ve gereç adları Kırgızcanın sözcük varlığında önemli yer tutmuştur. Türkiye’de günümüze kadar eski ve çağdaş Türk yazı dillerindeki tarım ve hayvancılıkla ilgili terimlerle ilgili birçok dilbilimsel çalışma bulunsa da, Kırgızcadaki tarım ve hayvancılık alanlarında kullanılan araç ve gereç adları ile ilgili ayrıntılı çalışmalar henüz yapılmış değildir. Türkoloji’deki bu eksikliğin giderilmesine katkıda bulunmak amacıyla bu tez çalışmasında tarım ve hayvancılık alanlarında Kırgızların kullandıkları araç ve gereç adları dilbilimsel açıdan etraflıca incelenmiştir.

Tez Çalışmasının Amacı ve Önemi

Çalışmanın asıl amacı, Kırgızcanın söz varlığındaki tarım ve hayvancılık alanlarında kullanılan araç ve gereç adlarını tespit etmek ve belirlenen bu sözcükleri ses, biçim, köken ve anlam bilgisi bakımlarından art zamanlı ve eş zamanlı karşılaştırma yöntemi ile ayrıntılı bir şekilde incelemektir. Böylece söz konusu terimlerin Kırgızcanın

söz varlığındaki yeri, dış ve içyapıları, ne ölçüde Türkçe kökenli olduğu, ne ölçüde diğer dillerden alındığı ve diğer özelliklerinin ortaya koyulması hedeflenmektedir. Ayrıca Kırgızca çiftçilik araç-gereç adları günümüz Türk yazı dillerinden Türkiye Türkçesi ile de karşılaştırılarak ne kadarının ortak sözcük olduğu da tespit edilecektir. Elbette ki, Kırgızların temel gelir ve geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık alanındaki araç ve gereç adlarının Kırgızcanın söz varlığında önemli yere sahip olması ve günümüze kadar etraflıca incelenmemiş olması bu konunun ele alınmasında etkili olmuştur. Dolayısıyla, Türkoloji alanında tarım ve hayvancılık alanlarındaki söz varlığı üzerine yapılmış araştırmaların eksikliğinin giderilmesine katkıda bulunmak ve bu konulara araştırmacıların dikkatini çekmek de çalışmamızın diğer amaçlarından olup çalışmamız söz konusu konuyla ilgili Türkiye’de yapılan ilk çalışma olma önemini taşımaktadır.

Tez Çalışmasında Uygulanan Yöntemler

Bu çalışmada Kırgızcanın söz varlığında yer alan tarım ve hayvancılık alanlarında kullanılan araç ve gereç adları ses, biçim, köken ve anlam bilgisi bakımlarından art zamanlı ve eş zamanlı karşılaştırma yöntemiyle incelenmiştir. Tez çalışmasının konusunu oluşturan tarım ve hayvancılıkta kullanılan çeşitli ve spesifik araç-gereç adları öncelikle Kırgızca-Türkçe sözlüklerden olan Abdullah Taymas tarafından Türkiye Türkçesine çevrilen K. K. Yudahin’in “*Kırgız Sözlüğü*” (2011) ve E. Arıkoğlu, C. Alimova, R. Askarova ve B. K. Selçuk tarafından hazırlanan “*Kırgızca-Türkçe Sözlük*” (2018) adlı çalışmalardan tarama yöntemiyle tespit edilmiştir. Belirlenen sözcükler tarihi Türk yazı dilleriyle ilgili leksikografik kaynaklardan ve eserlerden taranarak tarihi süreç içerisinde geçirmiş olduğu ses, biçim ve anlam değişiklikleri gösterilmeye çalışılmış, ayrıca ulaşılan kaynaklara göre kökeniyle ilgili bilgiler de verilerek art zamanlı karşılaştırma yapılmıştır. Söz konusu sözcükler eş zamanlı olarak günümüz Türk yazı dillerinden yalnızca Türkiye Türkçesinden taranarak karşılaştırılmıştır.

Çalışmanın temel konusunu oluşturan Kırgızcadaki çiftçiliğin tarım ve hayvancılık alanlarında kullanılan araç ve gereç adlarıyla ilgili sözcükler, inceleme kısmında ele alınmış olup leksik ve semantik yakınlıklarına göre 2 (iki) bölüm altında sınıflandırılmıştır:

1. Kırgızcadaki Tarımcılık Alanında Kullanılan Araç ve Gereç Adları;

2. Kırgızcadaki Hayvancılık Alanında Kullanılan Araç ve Gereç Adları.

Bu iki bölüm altında sınıflandırılan sözcükler alfabetik sıraya göre her biri madde başı olarak verilmiş ve yanına Kırgızcadaki Kiril alfabeli biçimi yazılarak incelemeye alınmıştır.

Tez Çalışmasının Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu tez çalışması, Kırgızcanın söz varlığında yer alan tarım ve hayvancılık alanlarında kullanılan araç ve gereç adlarının ses, biçim, köken ve anlam bilgisi bakımlarından art zamanlı ve eş zamanlı karşılaştırılmasını kapsamaktadır.

Kırgızcadaki tarım ve hayvancılık alanında kullanılan araç ve gereç adları Kırgızca sözlüklerden yalnızca Abdullah Taymas tarafından Türkiye Türkçesine çevrilmiş olan K. K. Yudahin'in "*Kırgız Sözlüğü*" (2011) ve E. Arıkoğlu, C. Alimova, R. Askarova ve B. K. Selçuk tarafından hazırlanan "*Kırgızca-Türkçe Sözlük*" (2018) adlı çalışmalardan tarama yöntemiyle tespit edilerek incelemeye esas alınmıştır. Bu sözlüklerden tarımcılığın yalnızca bahçecilik, çiftçilik, meyvecilik, sebzecilik alanlarında; hayvancılığın büyük baş ve küçük baş hayvancılık, arıcılık ve balıkçılık alanlarında kullanılan genel ve spesifik araç ve gereç adları çıkartılarak incelenmiştir. Tarımcılığın tütüncülük ve pamukçuluk alanlarındaki araç-gereç adları incelemeye alınmamıştır.

Kırgızcanın diğer leksikografik kaynaklarındaki söz konusu araç ve gereç adları taranmamış olup tez çalışmamızda incelenmeye alınmış olan sözcüklerin köken bilgisi için zaman zaman başvurulmuştur. Çalışmada ele alınan araç ve gereç adları art zamanlı karşılaştırma yöntemiyle Türkçenin bütün tarihi yazı dillerinden taranarak incelenmiştir. Eş zamanlı olarak günümüz Türk yazı dillerinden yalnızca Türkiye Türkçesinden taranarak karşılaştırılmış olup diğer çağdaş Türk yazı dillerindeki karşılıklarına bakılmamıştır.

Konuyla İlgili Türkiye’de Yapılmış Diğer Çalışmalar

Türkiye’de bu konu üzerine şu çalışmalar yapılmıştır:

1. Atmaca, Ö. (2022). Türkiye’de Tarım Sektörünün Ekonomik Gelişimi ve Sorunları. İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Hacettepe Üniversitesi.

2. Gül, B. (2004). Eski Türk Tarım Terimleri, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
3. Gül, B. (2004). Eski Türk Tarım Terimleri, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
4. Kapdan, E. (2022). Tarım Sektörünün Küreselleşmesi ve Türkiyede'ki Tarımsal Dönüşüm. İktisat Anabilim Dalı, Doktora, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
5. Karabacak, S. (2018). Arap Harfli Moğolca Sözlüklerde Tarım Terminolojisi, Yüksek Lisans, Hacettepe Üniversitesi.
6. Karabacak, S. (2018). Arap Harfli Moğolca Sözlüklerde Tarım Terminolojisi, Yüksek Lisans, Hacettepe Üniversitesi.
7. Kaya, M. (2022). Eski Türkçe Tarım Terimlerinin Anadolu Ağızlarındaki Durumu, Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi.
8. Kaya, M. (2022). Eski Türkçe Tarım Terimlerinin Anadolu Ağızlarındaki Durumu, Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi.
9. Okçu, C. (2015). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Derlenmiş Tarım Sözcükleri, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi.
10. Okçu, C. (2015). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Derlenmiş Tarım Sözcükleri, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi.
11. Özer, M. (2023). Türkiye de Tarımsal Desteklemeler ve Tarım Sektörü. İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Adıyaman Üniversitesi.
12. Sak, Z. (2023). Türkiye'de Tarım Politikalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi. İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Karamanoğulları Mehmetbey Üniversitesi.
13. Yavaş, G. (2016). İç Anadolu Bölgesi Ağızlarında Ev, Mutfak, Tarım ve Hayvancılık Terimleri Sözlüğü, Kültür Üniversitesi, İstanbul.
14. Yavaş, G. (2016). İç Anadolu Bölgesi Ağızlarında Ev, Mutfak, Tarım ve Hayvancılık Terimleri Sözlüğü, Kültür Üniversitesi, İstanbul.

Tez Çalışmasında Temel Alınan Kaynaklar

Tez çalışmasının konusunu oluşturan Kırgızcadaki tarım ve hayvancılık alanında kullanılan araç ve gereç adları Kırgızca leksikografik kaynaklardan yalnızca Abdullah

Taymas tarafından Türkiye Türkçesine çevrilmiş olan K. K. Yudahin'in "*Kırgız Sözlüğü*" (2011) ve E. Arıkoğlu, C. Alimova, R. Askarova ve B. K. Selçuk tarafından hazırlanan "*Kırgızca-Türkçe Sözlük*" (2018) adlı çalışmalardan tarama yöntemiyle tespit edilerek incelemeye esas alınmıştır. Çalışmamızda kullanılan diğer kaynaklar aşağıdaki gibidir:

1. Caferoğlu, A. (2021). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
2. Clauson, G. (1972), *An Etimological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford: Oxford University Press.
3. Ercilasun, A.B. ve Akkoyunlu, Z. (2020). *Divanu Lügati't-Türk*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
4. Gül, B. (2004). *Eski Türk Tarım Terimleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
5. Kanar, M. (2018). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları.
6. Karabacak, S. (2018). *Arap Harfli Moğolca Sözlüklerde Tarım Terminolojisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
7. Kaya, M. (2022). Eski Türkçe Tarım Terimlerinin Anadolu Ağızlarındaki Durumu. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6(4), 1460-1486.
8. Okçu, C. (2015). *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Derlenmiş Tarım Sözcükleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Edirne.
9. Tekin, T. (2020). *Orhon Yazıtları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
10. Toparlı, R., Vural, H. Ve Karaatlı, R. (2014). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
11. Turan, F., (2001), *Eski Oğuzca Sözlük Bahşayış Lügati*, İstanbul: BAY Yayınları.
12. *Türkçe Sözlük* (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
13. *Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğü* (1932-1934). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
14. Ünlü, S. (2012). *Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü*, Konya: Eğitim Kitabevi.
15. Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Konya: Eğitim Kitabevi.
16. Yavaş, G. (2016). *İç Anadolu Bölgesi Ağızlarında Ev, Mutfak, Tarım ve Hayvancılık Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kültür Üniversitesi.
17. Yudahin, K.K, (2011). *Kırgız Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Genel Türk Kültürü Çerçevesinde Kırgızlarda Tarımcılık ve Hayvancılık

Türklerin tarihine bakıldığı zaman bir müddet konargöçer bir yaşam sürdürdükleri görülmektedir. Konargöçer hayat yaşamış olan Türkler yaşamlarını devam ettirmek için çeşitli alanlarda uğraş vermişlerdir. Bu uğraş alanları içerisinde hayvancılık en önemli geçim kaynağı olmuştur. Temel geçim kaynağı hayvancılık olan Türkler, geçimlerini sağlamak ve hayvanlardan daha fazla verim alabilmek ve hayvanları otlatmak maksadıyla yazın yaylalara kışın kışlaklara göç ederek konargöçer yaşam şeklini benimsemişlerdir.

Bozkır Türklerinin geçim kaynağı hayvancılık olduğu için yiyecek ve içeceklerini de hayvansal ürünlerle temin etmeleri kaçınılmaz bir gerçektir. Yerleşik hayatta olmayan Türkler yaşamlarının merkezine hayvancılık faaliyetini koymuş ve bu alanda kendilerini oldukça geliştirmişlerdir (Mandaloğlu, 2014, s. 75-93).

Türkler hayvancılığı geliştirmek ve çeşitlendirmek adına birtakım önemli adımlar atmıştır. Bunun en önemlisi bazı hayvanların evcilleştirilmesi olmuştur (At, kurt, köpek, geyik vb.). Evcilleştirilen bu hayvanlar Türklerin yaşamlarını devam ettirmelerinde önemli yer tutmuşlardır.

Türklerin hayvancılık alanında uğraş vermeleri, temel geçim kaynağı olarak bu alanda ilerlemeleri çiftçilik açısından gelişmelerine ve ilerlemelerine de zemin hazırlamıştır. Çiftçilik kavramının tanımı ise en genel manasıyla “Tarım ve hayvancılık alanında verilen uğraşın genel adı” şeklindedir. Türkler tarih içerisinde yalnızca hayvancılık alanıyla ilgilenmekle kalmayıp tarım alanında uğraş verdikleri yazılı kaynaklarla ve elde edilen bulgularla tespit edilebilecek durumda olduğunu söylemek mümkündür.

Tarım; insanların geçimlerini sağlamak için toprağı işlemeleri ve bu topraktan mahsul/ürün elde etmeleri bu ürünü değerlendirerek geçimlerine katkı sağlamak ve için verdikleri uğraşın genel adıdır.

Türklerin, sosyal-ekonomik tarihini incelediğimiz de tarımsal faaliyetlerin başlangıcının Hunlar dönemine kadar götürülebileceği gerek arkeolojik gerekse de yazı yazılı kaynaklarla ortaya konulabilir bir durumdadır. Hunlar dönemine kadar dayanan tarımcılık uğraşı zaman zaman çeşitli sebeplerden ötürü aksamaya uğrasa da Uygurlar zamanında artık yerleşik hayata geçmekle beraber tarım ve hayvancılık sektörü gelişmeye

başlamıştır. Uygurların yerleşik hayata geçmesiyle beraber gelişen ve değişen tarım ve hayvancılık sektörü gerek döneme ait seyahatnamelerle gerekse de diğer yazılı kaynaklarla takip edilebilecek durumdadır. Uygurlar zamanında gelişen tarım alanına ilişkin Türkçenin söz varlığına önemli ölçüde katkı sağlayabilecek çeşitli tarım araç ve gereçleri kaydedilmiştir. Bu araç ve gereç adlarının fazlalığı, işlevselliği ve önemi Türklerin tarıma vermiş olduğu öneminde bir kanıtı niteliğindedir (Perçin Bostan, 2024, s. 1259-1277).

Uygurlar 9. Yüzyılın sonlarında Tanrı Dağları'nı geçmeden evvel tarım kültürüyle tanışmışlardır. En eski zamanlardan bu yana tarım ve hayvancılık toplumların besin ihtiyaçlarını sağlamak ve insanların geçimlerini idame ettirmeleri için en temel iki uğraş alanı olanını kapsamaktadır. Tarım alanında, arpa, buğday, un üretimi vb. pek çok alanında mahsul elde edilmeye başlanmış ve bu mahsuller sayesinde Türkler yaşamlarını idame ettirmişlerdir.

Bu bilimsel çalışmaya konu olan “*Kırgızcadaki Çiftçilikte İlgili Araç ve Gereç Adları*” konusundan yola çıkarak Kırgızlardaki hayvancılık ve tarım sektörüne genel bir bakış açısıyla bakmamız gerekmektedir.

Kırgızlar, Kırgızların tarihteki yeri ve önemi gibi konuları araştırdığımız zaman Kırgızların da diğer Türk halkları gibi konargöçer bir hayat yaşadıklarını ve geçimlerini hayvancılıkla sürdürdükleri bilinmektedir. Asırlar boyunca Kırgızlarda hayvancılık geleneği önemli bir yer tutmuştur. Kırgızistanın coğrafi yapısını araştırdığımızda tespit edilen bilgilerden yola çıkarak kuzey bölgesinin hayvancılığa daha elverişli topraklara sahip olduğu görmemiz mümkündür. Kırgızistanın kuzey bölgesinde yaylaların ve hayvanların otlamaları için daha verimli topraklarla çevrili olması bu bölgede hayvancılığın yapılı hale gelmesini ve geliştirilmesine olanak sunmuştur.

Kırgızistan'da hayvancılık;

1. *Büyük Baş Hayvancılık*: cılkı (at, kısarak sürüsü), uy (inek), topoz (manda)
2. *Küçük Baş Hayvancılık*: koy (koyun), ecki (keçi), koçkor (koç), kozu (kuzu)

şeklinde sınıflandırılmış olup bu alanlarda farklı uğraşlar ve yöntemler doğrultusunda hayvancılık alanında yapılan uğraş geliştirilmiş ve üzerine çalışılabilir (verim alınabilir) hale getirilmiştir.

Hayvancılık alanını sadece büyükbaş hayvancılık ve küçükbaş hayvancılıkla sınırlı kalmayarak arıcılık ve balıkçılık alanı da hayvancılık kültürünün insanlar için diğer önemli besin kaynaklarını oluşturmuştur.

Kırgızistan'ın büyük bir bölümü dağlık ve engebeli arazilerden oluşmaktadır. Fakat ülkenin kuzeyinde Çuy Vadisi, kuzeybatıda Talas ve batıda Fergana Vadisi ülkenin tarıma elverişli topraklarını oluşturmaktadır (Kurt, 2018, s. 165).

Kırgız SSC'nin kurulmasıyla birlikte Kırgızlar yerleşik hayata geçmiş ve tarımcılık Kırgız topraklarında hızla gelişmiştir. Tarım alanındaki kullanılan araç ve gereçlere baktığımız zaman da Kırgızların tarım alanıyla ilgili uğraşlarını anlamak mümkündür. Özellikle arpa, buğday alanındaki işlek çalışmalar, bu ürünlerden elde edilen başarıyla tarımcılık alanında önemli adımların başlangıcını da kapsamaktadır.

1. BÖLÜM

KIRGIZCADA Kİ TARIMCILIK ALANINDA KULLANILAN ARAÇ VE GEREÇ ADLARI

Abılغازы (Абылгазы)

Abılغازы sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*'te "toprak sürerken derinliğin az veya çok olmasını kontrol edecek kazığa benzer alet, saban parçası" anlamında kaydedilmiştir (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 22). Tarihi Türk yazı dilleriyle ilgili sözlükler tarandığında bu tarım aleti adına rastlanmamıştır. *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*'nde bu sözcük *Ebü'l-gāzi* "Hüseyin Baykara", *Ebü'l-gāzī* "Ebü'l-Gazi Bahadır Han" (Ünlü, 2013, s. 320) şeklinde geçmekte olup tarım aleti anlamına rastlanmamıştır.

Kırgızcada *abılغازы* şeklinde kullanılan tarım aleti adını Ebü'l-Gazi Bahadır Han ile ilişkilendirmek mümkündür. Muhtemelen bu tarım aleti Ebü'l-Gazi Bahadır Han zamanında icat edilmiş alet olup bu şekilde adlandırılmış ihtimali vardır.

Amaç (Амач)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *amaç* sözcüğü "saban" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 97) olarak anlamlandırılmıştır: *Amaç karma, cer ayda/Ay talaanı çiyemelep* "Sabanı al, toprağı işle/Uçsuz bucaksız tarlayı sürerek." Tarihi Türk lehçelerinden sadece Karahanlıcada *amaç* sözcüğü "saban" (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 550) anlamında geçmektedir. Türkiye Türkçesinde ise *amaç* "1. Erişilmek istenilen sonuç, maksat; 2. Gaye; 3. Hedef" şeklinde açıklanmıştır. Yıldırım ve Çiftçi, bu tarım aleti adının Doerfer ve Clauson'a göre İran dilindeki "saban" ve "hedef" anlamlarıyla çok eski bir zamanda Eski Türkçeye geçmiş bir sözcük olduğunu savunduklarını ve Tietze'nin de aynı görüşü benimsediğini kaydetmişlerdir (Yıldırım-Çiftçi, 2012, s. 1231). TDK'nın *Köken Bilgisi Sözlüğü*'nde söz konusu sözcüğün kökeninin tartışmalı olduğu ve genel olarak Farsçadan Türkçeye geçtiği kanısının daha ağır bastığı belirtilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/>).

Ambar (Амбар)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te yer alan *ambar* sözcüğü “1. Kısaç, kerpeten; 2. Ambar, tahıl deposu; 3. Eşyaların saklandığı yer” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 99) anlamlarında açıklanmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinden bu sözcük Eski Anadolu Türkçesinde *anbār* “ambar” (Turan, 2001, s. 115) şeklinde görülmektedir. Türkiye Türkçesinde ise *ambar* sözcüğü “1. Tahıl saklanan yer; 2. Yiyecek ve bazı eşyanın saklandığı yer; 3. Geminin yük koymaya ayrılmış yeri” olarak anlamlandırılmış ve Farsça *enbār* sözcüğünden geldiği kaydedilmiştir (TS, 1998, s. 97). Taramalardan anlaşıldığı üzere bu sözcük Farsçadan Türkçeye Batı Türkçesi döneminde girerek kullanılmaya başlamıştır. Yalnız *enbār* sözcüğünün Farsçada “kısaç, kerpeten” anlamı bulunmamakta olup, Kırgızcadaki *ambar* sözcüğünün “kısaç, kerpeten” anlamının yine Farsça *enbur* “maşa” (Kanar, 1993, s. 72) sözcüğündeki -u- ünlüsünün düzleşerek a’ya değişmesi ve b ünsüzünün önünde yer ala n ünsüzünün dudaksıllaşarak m’ye dönüşmesi (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 95) neticesinde Kırgızcada *ambar* şeklinde kullanıldığını söylemek mümkündür.

Ambur (Амбур)

Ambur sözcüğü Kırgızca sözlüklerde “kerpeten, kısaç” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 99) anlamında verilmiştir. Karasayaev, *ambur* sözcüğünün Farsça kökenli olduğunu kaydetmiştir (1986, s. 34). Bu alet adı Farsçada *enbur* “maşa” (Kanar, 1993, s. 72) şeklinde kullanılmakta olup Kırgızcada b ünsüzünün önünde yer ala n ünsüzünün dudaksıllaşarak m’ye dönüşmesi (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 95) sözcük başındaki e ünlüsünün ikinci hecedeki u ünlüsünün etkisiyle kalınlaşarak a ünlüsüne değişmesi neticesinde *ambur* olarak görülmektedir. Ayrıca bu alet adının *ambar* şekli de sözlüklerde kaydedilmiştir (bk. **Ambar**). Bu sözcüğe tarihi Türk yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesinde rastlanılmamıştır.

Araa (Араа)

Araa sözcüğü Kırgızcada “testere, bıçkı, hızar” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 125); “Testere” (Yudahin, 2011, s. 39) anlamlarında kullanılan ve geniş kullanım alanı olan bir tarım alet adıdır: *Bul iş boyunca rayondo kança cığaç tilüüçü araa bar ekenin*

taktasam, eköo bar eken “Bu işle ilgili olarak bölgede tomruk biçmek için kaç hızar olduğuna baktığımda iki tane varmış” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 125). Söz konusu sözcüğe tarihi Türk yazı dilleri ve Türkiye Türkçesinde rastlanılmamıştır.

Araa sözcüğünün kökenini incelediğimizde Kırgızca sözlüklerde Farsça kökenli olduğu kaydedilmiştir (Karasayev, 1986, s. 40). Farsça *erre, ere* “testere” (Kanar, 1993, s. 47) sözcüğünün Kırgızcaya geçerek ünlü kalınlaşması sonucunda *araa* şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

Araalagıç (Араалагыч)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te yer alan *araalagıç* sözcüğü “hızar, testere, bıçkı” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 125) olarak anlamlandırılmıştır. Sözcüğün *araa* (bk. **Araa**) köküne isimden fiil türeten +*LA* eki (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 128) ve fiilden isim türeten -*GIç* ekinin (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 140) eklenmesiyle türetildiği açıktır. Tarihi Türk yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesinde bu sözcüğe rastlanılmamıştır.

Arkan (Аркан)

Arkan sözcüğü Kırgızca sözlüklerde “kendir, halat, kıl ya da yünden yapılmış kalın ip” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 138), “kalın ip” (Yudahin, 2011, s. 46) anlamlarında kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dilleri içerisinde bu sözcük Karahanlıcada *örge* “urgan vb. şey” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 789), Harezmcede *örgeçi* “urgancı” (Ünlü, 2012, s. 462), Kıpçakçada *örken* “urgan, ip, halat” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 211), Çağataycada *arğan* “urgan, halat, büyük ip” (Ünlü, 2013, s. 52) şeklinde geçmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde ise *arkan* “at bağlanan ip” (Kanar, 2018, s. 54) anlamında görülmektedir.

Taramalardan görüldüğü üzere, Kırgızcadaki *arkan* sözcüğü tarihi Türk yazı dillerinde Karahanlıca döneminden itibaren rastlanmakta ve *örge*, *örken*, *arkan* şekillerinde görülmektedir. Nişanyan, *urgan* sözcüğünün Eski Türkçedeki *örge* sözcüğünden evrildiğini ve Moğolca *ugurğa(n)* “kement” sözcüğü ile eş kökenli olduğunu ileri sürmüştür (<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/urgan>). Durgunay, Sevortyan’ın *arkan* sözcüğünü *urgan* sözcüğü ile karşılaştırarak Eski Türkçe *a>u* değişiminin beklenmedik bir durum olmadığına dikkati çektiğini ve bu doğrultuda **ar-* fiilinden türeyen *arkan*’a karşılık *urgan*’ın da **ur-* fiilinden türediği söylediğini

kaydetmiştir (2017, s. 172). Buna göre, Kırgızcadaki *arkan* sözcüğü *ar- fiilinden -GAn fiilden isim yapım ekiyle oluşturulmuştur.

Aştımkana (Аштымкана)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *aştımkana* sözcüğü “ambar” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 158) olarak tanımlanmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinde bu sözcük geçmemektedir. Karasayev, bu sözcüğü Kırgızca ve Farsça karışık kökenli sözcük olarak göstermiştir (1986, s. 49).

Attiş (Аттиш)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *attiş* sözcüğü “kerpeten, kısıkaç” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 168) olarak kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinde bu sözcük yer almamaktadır.

Attiş sözcüğünü *at* “at” ve *tiş* “diş” sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşan birleşik yapıli sözcük olup, söz konusu alet isminin “atın dişine” benzetme yoluyla yapıldığı söylenebilir.

Bakır (Бакыр)

Bakır sözcüğü Kırgızca Sözlüklerde “1. Bakır; 2. Bakırdan yapılmış eşya; 3. Demir kova” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 230); “madeni kova” (Yudahin, 2011, s. 80) anlamlarında kaydedilmiştir. Söz konusu sözcük Tarihi Türk yazı dillerinden Köktürkçede *bakır* “bakır” (Tekin, 2003, s. 239), Eski Uygurcada *baqr* “bakır” (Caferoğlu, 2021, s. 32), Karahanlıcada *bakır* “bakır” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020:571), Harezmcede *baqr* “bakır” (Ünlü, 2012, s. 76), Kıpçakçada *baqr* “bakır” (Toparlı, 2014, s. 22), Çağataycada *baqr* “bakır” (Ünlü, 2013, s. 97), Eski Anadolu Türkçesinde *bakır* “bakır” (Kanar, 2018, s. 86) şekillerinde geçmektedir. Günümüz Türk yazı dillerinden Türkiye Türkçesinde de *bakır* “bakırdan yapılmış kap” (TS, 1998, s. 203) anlamında görölmektedir. Taramalardan göröldüğü gibi *bakır* sözcüğünün Türkçenin yazılı kaynaklarının bulunduğı en eski döneminden itibaren her döneminde geçtiğı tespit edilmiştir. Etimolojik Sözlüklerde sözcüğün Türkçe kökenli olduğı kaydedilmiştir (Clauson, 1972, s. 317). Kırgızcada ise “bakır” anlamının dışında anlam genişlemesine

uğrayarak “bakırdan yapılmış eşya, demir kova” anlamlarında kullanılmaktadır (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 230).

Balka (Балка)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *balka* sözcüğü “Çekiç” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 243) anlamında kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinden Karahanlıcada *balka* sözcüğü “balta” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 572) anlamında geçmektedir. Çağataycada ise *balğa* “bir tür balta” (Ünlü, 2013, s. 98) şeklinde görülmektedir. Diğer tarihi Türk yazı dillerinde bu sözcüğe rastlanılmamıştır.

Balta (Балта)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *balta* sözcüğü “1. Balta; 2. Bacak, vale” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 247) anlamlarında geçmektedir. Tarihi Türk yazı dilleri incelediğinde bu alet adı ilk olarak Eski Uygurca döneminde *baltu*, *balto* “balta” (Caferoğlu, 2021, s. 32) şekillerinde rastlamaktadır. Sonraki dönemlerden Karahanlı Türkçesinde *baldu* “balta” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 572), Harezm Türkçesinde *balta*, *balta* “balta” (Ünlü, 2012, s. 77), Kıpçak Türkçesinde *balta* “Balta, nacak” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 23), Çağataycada *baltu* “balta” (Ünlü, 2013, s. 100), Eski Anadolu Türkçesinde *baldu* “balta” (Kanar, 2018, s. 87) şekillerinde görülmektedir. Türkiye Türkçesinde ise *balta* “balta” (TS, 1998, s. 212) olarak kullanılmaktadır.

Taramalardan görüldüğü gibi Türkçenin en eski dönemlerinden beri görülmekte olan bu alet adının kökeni *ba-* ve *bal-* “bağlamak” fiillerine dayanmaktadır ve *-DU* fiilden isim yapım ekinin eklenmesiyle türetilmiştir (*balta* < *ba-l-tu*) (Karadoğan, 2013, s. 8-10). Söz konusu sözcükle ilgili yapılan araştırma ve incelemelerden yola çıkarak *balıg* “yaralı” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 572) anlamıyla kullanıldığını ve yine Divanü Lugatit-Türk’te *balık-* “yaralamak” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 572) sözcüklerinin *balta* sözcüğüyle aynı kökten türediğini aralarındaki anlam ilişkisinden yola çıkarak söylemek mümkündür.

Bara (Бара)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *bara* sözcüğü “çark” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 254) anlamında kaydedilmiştir: *Çıdamduu kelgendikten andan suu tegirmendin barası*

casalat “Dayanıklı olduğundan ondan su değirmeninin çarkı yapılır”. Bu sözcük Tarihi Türk yazı dillerinden Eski Uygurcada *bara* “1. Bir ilaştır; 2. Bir tartı ölçüsü” (Caferoğlu, 2021, s. 32) olarak geçmektedir. Ayrıca Çağataycada “hak, üzeri, konu, husus” anlamlarında *bara* sözcüğü görülmektedir (Ünlü, 2013, s.101).

Barskan (Барскан)

Barskan sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*’te “1. Balyoz, ağır çekiç; 2. İri, ağır, topuza benzer savaş aleti” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 265) olarak açıklanmıştır. Bu sözcük Tarihi Türk yazı dillerinden Eski Uygurcada *Barskan* “şehir adı” (Caferoğlu, 2021, s. 34), Karahanlıcada ise *Barsgan* “Afrasiyab’ın oğlunun adı” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020:575) anlamlarında geçmektedir.

Bastırık (Бастырык)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *bastırık* sözcüğü “baskı, otu veya ekin demetlerini bastırmak için kullanılan sırık” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 274), *Kırgız Sözlüğü*’nde ise *bastırık* “bastırma” (Yudahin, 2011, s. 93) anlamlarında geçmektedir. Türkiye Türkçesinde ise *bastırık* sözcüğü “1. Kapıyı arkadan bastırmak için kullanılan ağaç dayak; 2. Ağırlık, baskı, yük” (TS, 1998, s. 227) anlamlarında görülmektedir. Bu sözcüğün kökeninin Köktürkçedeki *bas-* “basmak, ezmek, saldırmak” (Clauson, 1972, s. 370) sözcüğüne dayandığı açıktır. Bu fiil Karahanlıcada *bas-* “üstüne çöküp basmak, bastırmak, gece baskını yapmak” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 575) şeklinde de görülmektedir. *Bastırık* sözcüğü, *bas-* fiil köküne fiilden fiil yapan *-Dir* ettirgenlik eki (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 153) ve fiilden isim yapan *-k* ekinin (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 142) eklenmesiyle oluşmuş araç adıdır.

Booluk (Боолук)

Booluk sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*’te “1. Biçilen ekini veya bitkileri bağlamak için kullanılan ip; 2. İp, kement” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 383), *Kırgız Sözlüğü*’nde ise *booluk* “bağ, demetleri bağlamak için kullanılan bağ” (Yudahin, 2011, s. 129) anlamında geçmektedir. *Booluk* sözcüğünün kökeni Eski Türkçedeki *bāg* “bağ, deste” (Ercilasun-Akkyunlu, 2020, s. 569) isim köküne dayanan bir araç adıdır. Karahanlıcadan itibaren görülen *bāg* sözcüğündeki *-g* sesinin büzüşmesi ve erimesi neticesinde *-ağ* ses

grubu uzun /oo/ ünlüsüne dönüşerek (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 47) Kırgızcada *boo* şeklini almıştır. Türkiye Türkçesinde ise *bağ* sözcüğü “Bir şeyi başka bir şeye veya birçok şeyi topluca birbirine tutturmak için kullanılan ip, sicim, şerit, tel gibi düğümlenebilir nesne” (TS, 1998, s. 192) anlamında kullanılan bir araçtır. *Booluk* sözcüğü *boo* “bağ” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 383) köküne +*Lik* isimden isim yapım eki (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 115) getirilerek oluşturulmuştur.

Buursun (Буурсун)

Buursun sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*’te “saban” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 448) şeklinde anlamlandırılmıştır: *Ay, cigit, kel ortoktoşup cer aydaylı, ce buursundu karma, ce ögüzdü cetele* “Hey delikanlı, gel beraber tarla sürelim, ya sabanı tut ya da öküzü yedeğe al”. *Kırgız Sözlüğü*’nde de *buursun* “saban, pulluğun yahut sabanın sapı” (Yudahin, 2011, s. 151) şeklinde kaydedilmiştir. Gül, bu alet adının ilk olarak tarihi Türk yazı dillerinden Eski Uygurca eserlerden olan Irk Bitig’de *buğursı* “ağaç saban” şeklinde görüldüğünü, ayrıca Karahanlıca, Harezmce ve Kıpçakçada da *boğursı* olarak geçtiğini kaydetmiştir (Gül, 2004, s. 224). Ayrıca bu sözcüğün günümüzdeki birçok Türk yazı dilinde de görüldüğünü, kökeniyle ilgili kesin bilgi olmadığını ve Cluson, Eren gibi araştırmacıların bu sözcüğü alıntı sözcüklerden olduğunu ileri sürdüklerinin belirtmiştir (Gül, 2004, s. 224).

Cançuur (Жанчуур)

Cançuur sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*’te “Soku, havaneli” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 502), *Kırgız Sözlüğü*’nde “havan” (Yudahin, 2011, s. 174) anlamlarında geçmektedir. Tarihi Türk yazı dillerinde bu sözcüğe rastlanılmamıştır.

Cançuur sözcüğü Kırgızcadaki *canç-* (*cançı-*) “1. Ezmek, ufalamak, öğütmek; 2. Vurmak, dövmek; 3. Haşadı çıkmak, bozulmak, darmadağın olmak” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 501) fiiline -*gIr* fiilden isim yapım ekinin (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 141) eklenmesiyle türemiştir (*cançuur* < *cançı-gır*).

Cazdık (Жаздык)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *cazdık* sözcüğü “1. Yastık, başın altına koymak için küçük minder; 2. Odun kesmede kullanılan kütük; 3. Yastık, yapılarda veya makinelerde

bazı bölümlerin üzerine dayandığı parça” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 546) anlamlarında açıklanmıştır. *Kırgız Sözlüğü*’nde ise *cazdık* “yastık; ilkbahara ait yazlık ekin” (Yudahin, 2011, s. 194) şeklinde kaydedilmiştir. Kırgız Türkçesinde *cazdık*, *cazdıg*, *casdık* şekillerinde kaydedilmiş olan bu sözcük Karahanlıca döneminden itibaren görülmeye başlanan ve *yastuk* “yastık” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 957) anlamıyla tanıklanmış olan bir sözcüktür. Eski Uygurcada *yastuk* “bir çeşit sikke, para” (Caferoğlu, 2021, s. 289), Harezmi Türkçesinde *yastık*, *yastuk* “yastık” (Ünlü, 2012, s. 668) anlamıyla kaydedilmiştir. Kıpçak Türkçesinde *yastuk* “yastık” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s.314), Çağataycada *yastuk* “yastık” (Ünlü, 2013, s.1238) anlamında tanıklanmıştır.

Tuğuz, *yastık* sözcüğünün *yas-* “gevşetmek, baskı altındaki bir şeyin düzleşmesine izin vermek, düzleşmek, sermek, dağıtmak, bırakmak, salıvermek; çözmek, gevşetmek, bastırmak, genişletmek” (Clauson, 1972, s. 913) fiiline *-DUk* fiilden isim yapım ekinin getirilmesiyle oluştuğunu kaydetmiştir (2024, s. 255).

Cubaz (Жыбаз)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *cubaz* sözcüğü “1. Tahıllarda taneyi çöpünden ayıran araç. 2. Yağ çıkarıcı araç” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 644) anlamlarında geçmektedir. Tarihi Türk yazı dillerinde bu sözcüğe raslanılmamıştır. *Özdöştürülgön Sözdör*’de *cubaz* “yağ çıkaran araç; keten tohumundan yağ çıkaran makine” sözcüğünün Kırgızcanın güney ağızlarında kullanıldığını ve Farsça kökenli sözcük olduğunu kaydedilmiştir (Karasayev, s. 111).

Çalgı (Чалгы)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *çalgı* sözcüğü “tırpan, ot, ekin vb. şeyleri biçmeye yarayan alet” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 688) anlamında tanıklanmıştır. *Kırgız Sözlüğü*’nde ise *çalgı* “Tırpan” (Yudahin, K. K, 2011, s. 247) şeklinde kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dilleri tarandığında Eski Anadolu Türkçesinde *çalgı* sözcüğü “çalgı” (Kanar, 2018, s. 162) olarak görülmektedir. Ayrıca Eski Anadolu Türkçesinde bu sözcüğün *çalkı* “çalgı” (Kanar, 2018, s. 163) şekli de bulunmaktadır. Günümüz Türk yazı dillerinden Türkiye Türkçesinde *çalgı* sözcüğü “1. Müzik aleti, enstürman; 2. Çalgı çalma, müzik; 3. Müzik topluluğu” (TS, 1998, S. 427) anlamlarında geçmektedir. *Derleme Sözlüğü*’nde bu sözcük *çalkı II* “1. Tırpan; 2. Kaşağı”; *çalku* “kepçe” (DS, II,

2009, s. 1058) şekillerinde kaydedilmiştir. *Çalgı* sözcüğü Eski Türkçedeki esas anlamı “birini devirmek, yere atmak” olan ancak daha geniş anlamlarda kullanılan *çal-* (Clauson, 1972, s.417) fiiline fiilden isim yapan *-GI* (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 140) ekinin eklenmesiyle yapılmış bir sözcüktür. Taramalardan söz konusu sözcüğün Kırgızcada yalnızca tarım aleti olan “tırpan” anlamında kullanılırken Türkiye Türkçesinde daha geniş anlamlarda kullanıldığı görülmüştür (<https://sozluk.gov.tr/>).

Çapkıç (Чапкыч)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *çapkıç* sözcüğü “bir tür balta” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 697) olarak kaydedilmiştir. *Kırgız Sözlüğü*’nde ise *çapkıç* “Kesen aygıt” (Yudahin, 2011, s. 252) şeklinde kaydedilmiştir. Bu sözcük Tarihi Türk yazı dillerinde geçmemektedir. *Çapkıç* sözcüğünün Eski Türkçedeki *çap-* “Vurmak” (Clauson, 1972, s. 394) fiil köküne *-GIç* fiilden isim yapan yapım ekinin (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 140) eklenmesiyle oluşturulmuş bir alet adı olduğu açıktır.

Çelek (Челек)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *çelek* sözcüğü “1. Kap, sıvı veya katı herhangi bir şeyi alabilen çukur nesne; 2. Kova; 3. Fıçı” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 712) olarak anlamlandırılmıştır. *Kırgız Sözlüğü*’nde ise bu sözcük *çelek* “1. Ağaç kova, fıçı; 2. Arı kovası; 3. Poyra (tekerlekte)” (Yudahin, 2011, s. 260) anlamında kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinden Eski Anadolu Türkçesinde “yelek” anlamında kullanılan *çelek* sözcüğü (Kanar, 2018, s. 168) görülmektedir. Türkiye Türkçesinde *çelek* sözcüğü ağızlarda “boynuzu kırık veya eğri hayvan” (TS, 1998, s. 456) olarak kaydedilmiştir.

Çot (Чот)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *çot* sözcüğü “çapa, toprak işlerken kullanılan araç” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 749) olarak kaydedilmiştir. *Kırgız Sözlüğü*’nde ise *çot* “Baltacık” (Yudahin, 2011, s. 281) anlamında verilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinin leksikografik kaynakları tarandığında bu sözcüğe rastlanılmamıştır. Karasayev, *çot* sözcüğünü Çince kökenli sözcük olarak göstermiştir (1986, s. 281).

Çot kerki (Чот керки)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *çot kerki* birleşik sözcüğü “çapa, toprak işlerken kullanılan araç” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 749) olarak anlamlandırılmıştır. Bu alet adı *çot* “Çapa, toprak işlerken kullanılan araç” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 749) (*bk. Çot*) ve *kerki* “Keser, kerki” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1204) sözcüklerinin birleşmesinden oluştuğu açıktır. Tarihi Türk yazı dillerinde yer almamaktadır.

Döşü (Дөшү)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *döşü* sözcüğü “örs, biçimleri yapılacak işe göre değişen demir araç” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 836) anlamında açıklanmıştır. *Kırgız Sözlüğü*'nde ise *döşü* “örs” (Yudahin, 2011, s. 313) olarak kaydedilmiştir. Bu sözcüğe Tarihi Türk yazı dillerinde rastlanılmamıştır.

Döşüçö (Дөшүчө)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *döşüçö* sözcüğü “küçük örs” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 836) olarak kaydedilmiş olup Tarihi Türk yazı dillerinde görülmemektedir. Bu araç adı *döşü* “örs, biçimleri yapılacak işe göre değişen demir araç” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 836) sözcüğüne isimden isim yapan ve küçültme eki olan +çA/+çO ekinin (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 106) eklenmesiyle yapılmıştır.

Elek (Элек)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *elek* sözcüğü “elek” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 871) anlamında görülmektedir. Bu sözcük Tarihi Türk yazı dillerinden Kıpçakçada *elek* “elemeye mahsus alet, elek, süzgeç” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 72), *ilek* “elek, un ve vb. elemeye yarayan alet” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 109) şekillerinde geçmektedir. Çağataycada ise *elek* “elek, ilek, kalbur” (Ünlü, 2013, s. 331) olarak görülmektedir. Sözcüğün *ele-* “I. 1. Elemek, elekten geçirmek; 2. Çelik çomak oyununda çeliği yere düşürmeden yakalamak veya geri vurmak; 3. Denemek, sınamak, tecrübe etmek; 4. Elemek, en iyilerini seçmek; 5. Kar yağmak; II. Önemsemek, önem vermek” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 871) fiiline fiilden isim yapan -k ekinin (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 142) eklenmesiyle yapıldığı açıktır.

Bu sözcük Türkiye Türkçesinde *elek* “taneli veya toz durumunda olan maddelerin kalınını incesinden ayırmak veya içindeki yabancı maddelerden ayıklamak için kullanılan, küçük delikli tel, bez vb. gerilmiş kasnak biçimindeki gereç” (TS, 1998, s. 696) olarak kaydedilmiştir.

Gusenitsa (Гусеница)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *gusenitsa* sözcüğü “traktör ya da tankın rahat gidebilmesi için tekerleklerine takılan zincir” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 943) olarak açıklanmıştır. Bu araç adı Kırgızcaya Rusçadan geçmiş bir sözcük olup Rusça sözlüklerde *gusenitsta* “tırtıl, palet” (Sezgin, 2013, s. 53) anlamlarında vermiştir.

Kal oroo (Кал ороо)

Kal oroo sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*’te “kare şeklinde kazılmış tahıl saklanacak büyük depo” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1059) anlamında tanımlanmıştır. Bu sözcük Kırgızcanın Tiyenşan ağzında kullanılan *kal* “tahıl saklamak için kare şeklinde kazılmış büyük çukur” (Yudahin, 1985, I, s. 328) ve *oroo* “tahıl saklamak için yeri kazarak yapılan çukur” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1664) sözcüklerinin birleşimiyle oluşmuş birleşik sözcüktür. Karasayev, *kal* sözcüğünün Farsça kökenli olduğunu kaydetmiştir (1986, s. 134).

Kampa (Кампа)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *kampa* sözcüğü “ambar, tahıl saklanan yer” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1080) olarak anlamlandırılmıştır. *Kırgız Sözlüğü*’nde ise *kampa* “1. Hububat ambarı; 2. Değirmen kepçesi” (Yudahin, 2011, s. 395) anlamında görülmektedir. Tarihi Türk yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesinde bu sözcüğe rastlanılmamıştır. Karasayev, *kampa* sözcüğünü “tahıl saklanan ev” şeklinde anlamlandırmış ve Kırgızca kökenli sözcük olduğunu belirtmiştir (1986, 137).

Kap (Кап)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *kap* sözcüğü “1. Çuval, büyük torba: *Kezeginde kap da kötöröbüz* “Sırası gelince çuval da taşıyacağız”; 2. Çuval, bu torbanın alabileceği miktarda olan: *Biröönön barıp bir kap cemdi da karızga alıp keldi* “Birinden gidip bir

çuval yemi de veresiye alıp geldi”; 3. Kap, kılıf; 4. Kap, kın: *Kılıç sınıp birkırap / Kabı kuru kaldı emi* “Kılıç paramparça olup / Kını boş kaldı şimdi” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1096) anlamlarında açıklanmıştır. *Kırgız Sözlüğü*’nde ise *kap* “1. Yanlarında iki tane kulağı olan geniş çuval; 2. Kutu, zar” (Yudahin, K.K, 2011, s. 400) anlamlarında kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dilleri içerisinde Eski Uygurcada *kap* “Torba, paket” (Caferoğlu, 2021, s. 166), Karahanlıcada *kap* “Kap, tulum, çuval torba” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 683), Kıpçakçada *kap* “Kap, kap kaçak” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 126), Harezmcede *kap* “Kap, kaçak, çanak” (Ünlü, 2012, s. 285), Çağataycada *kap* “Türlü şeylerin taşınması veya saklanması için kullanılan torba” (Ünlü, 2013, s. 576), Eski Anadolu Türkçesinde *kap* “1. Kabuk; 2. Değer; 3. Kap (Kantar, 2018, s. 405) şekillerinde geçmektedir. Türkiye Türkçesinde ise *kap* sözcüğü “1. İçi gaz, sıvı veya katı herhangi bir maddeyi alabilen oyuk nesne; 2. Kap kaçak; 3. Türlü şeylerin taşınması için veya saklanması için kullanılan torba, kılıf, sepet, sandık” (TS, 1998, s. 1192) anlamında görülmektedir.

Taramalardan görüldüğü gibi, *kap* sözcüğü Türkçenin Eski Uygurca döneminden beri kullanılmakta olup esas anlamını korumuş ve anlam genişlemesine de uğrayarak farklı anlamlar kazanmıştır.

Karskan (Карскан)

Karskan sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*’te “çember, tahta kova, elek, kalbur vb.’nin dağılmaması için üzerlerine geçirilen dayanıklı bir cisimden kuşak” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1131) anlamlarında kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dilleri bu sözcüğe rastlanılmamıştır.

Keden (Кеден)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *keden* sözcüğü “ot, saman, yem deposu” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1179) anlamında açıklanmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu sözcük *Özdöşdürülgön Sözdör*’de Farsça kökenli olarak kaydedilmiştir (Karasayev, 1986, 147).

Ketmen (Кетмен)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *ketmen* sözcüğü “çapa” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1211) anlamında kaydedilmiş bir alet adıdır. *Kırgız Sözlüğü*'nde de *ketmen* sözcüğü “bel, kazma” (Yudahin, K.K. 2011, s. 445) anlamında açıklanmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinde ise bu sözcüğe rastlanılmamıştır. Karasayev, *ketmen* sözcüğünün Kırgızcaya Farsçadan geçtiğini belirtmiştir (1986, 153).

Koş (Кош)

Koş sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*'te “I. 1. Çift, birbirini tamamlayan iki tekten oluşan; 2. Çift, toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvan: *Calgız ögüz koş bolboyt, caaktaşkan dos bolboyt* “Tek öküz çift olmaz, tartışan dost olmaz”; 3. Çift hayvan koşulan saban; 4. Çift sürme zamanı: *Cumuş casagandan korksoñuz koş бүткүчө атыңыздын күчүн берип туруңуз* “İş yapmaktan korkuyorsanız çift zamanı bitinceye kadar atınızı verin”; II. 1. Geçici olarak yaşamak için dikilen küçük çadır; 2. Sefer sırasında askerlerin geçici kalacak yeri; 3. Göçebe halkın yükü: *Biröölördön koş artuuga unaa taap...* “Birilerinden yük yüklemek için hayvan bularak...”; 4. Yolculuktaki insanlar grubu; III. Koyunları sürmek, yönlendirmek için kullanılan yansıma söz; IV. “Hoşça kalın” anlamında veda sözü; V. Haydi, kabul ve onama bildiren söz: *Koş, emne deysiñ? – dedi Sarıbay* “Haydi, ne dersin?” dedi Sarıbay” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1328) anlamlarında kaydedilmiştir. *Kırgız Sözlüğü*'nde ise “1. Çift, çifte, iki namlılı tüfek; 2. Koşum takımları; 3. Hayvanların birlikte sapan veya pulluk sürmesi, çift sürmeye başlamaları” (Yudahin, 2011, s. 490) şeklinde anlamlandırılmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinden Eski Uygurcada *koş* sözcüğü “çift” (Caferoğlu, 2021, s. 183), Karahanlıcada *koşa koş* “çift çifte, ikişer ikişer” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 731), Harezmcede *koş* “çift, eş, denge” (Ünlü, 2012, s. 337), Kıpçakçada *koş* “koşmak, çift” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 154), Çağataycada *koş* “çift, saban, çift sürmek” (Ünlü, 2013, s. 649), Eski Anadolu Türkçesinde *koş* sözcüğü “maiyet, askeri birlik” (Kanar, 2018, s. 457) anlamlarında görülmektedir.

Taramalardan görüldüğü gibi, Eski Türkçe döneminden beri görülen ve asıl anlamı “çift” olan bu sözcük Kırgızcada anlam genişlemesinde uğrayarak “çift, toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvan, çift hayvan koşulan saban, çift sürme zamanı” gibi anlamlar kazanmıştır. *Koş (koşa)* sözcüğünün Türkiye Türkçesinin ağızlarında ise

“sınırdas, yan yana; av tüfeği, çifte” anlamlarında kullanıldığı kaydedilmiştir (DS, IV, 2009, s. 2933)

Kurcun (Куржун)

Kırgızca Türkçe Sözlük'te *kurcun* sözcüğü “heybe, iki gözlü torba” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1415) anlamında açıklanmıştır. *Kırgız Sözlüğü*'nde ise *kurcun* “Heybe, hurç, iş kurcunu” (Yudahin, 2011, s. 524) olarak anlamlandırılmıştır.

Tarihi Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu sözcük Türkçeye Arapçadan geçmiş bir sözcüktür (<https://sozluk.gov.tr/>). Türkiye Türkçesinde *hurç* “1. Genellikle yelken bezinden veya meşinden yapılmış büyük heybe; 2. Çeşitli kumaşlardan yapılan, içerisine battaniye, yorgan vb. eşya konulan özel çanta” anlamlarında kullanılmaktadır (TS, 2010, s. 1115). Ayrıca bu sözcüğün Türkiye Türkçesinin Kars ili ağızlarında *hurcun* “hurç, heybe” (Ercilasun ve diğerleri, 1988, s. 398) şeklinde kullanıldığı bilinmektedir.

Kuurguç (Куургуч)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *kuurguç* sözcüğü “ekin veya başka şeyleri kavurmak için kullanılan ucuna keçe veya bez bağlanan sopa” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1440) olarak anlamlandırılmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu sözcüğün Kırgızcadaki *kuuru-* “1. Kavurmak, pişirmek; 2. Kızartmak, kızgın yağda pişirmek; 3. Yağda pişirmek, hazırlamak, yapmak; 4. Kızmış kazanda ekin kavurmak, yakmak, kurutmak; 5. Kavurmak, güneş yakmak; 6. *mec.* Azarlamak, kızmak” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1440) sözcüğüne *-GIç* fiilden isim yapan yapım ekinin (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 140) eklenmesiyle türetildiği açıktır.

Küç unaa (Күч унаа)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *küç unaa* sözcüğü “çift sürmek, kağı çekmek vb. işler için kullanılan hayvan” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1450) olarak açıklanmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu sözcüğün *küç* “1. Fiziksel güç; 2. Yetenek, kabiliyet; 3. Güç, bir işi yapabilme niteliği; 4. Güç, büyük etkinliği ve önemi olan nitelik; 5. Kudret, maddi güç; 6. Güç, kuvvet, takat, hâl; 7. Güç, çetin” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1449) ve *unaa* “1. Binek hayvanı; 2. Taşıt, ulaşım aracı” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2160) sözcüklerinin birleşiminden yapılmış araç adı olduğu açıktır.

Küp (Күп)

Küp sözcüğü Kırgızca Sözlüklerde “1. Yağ çıkartan silindir şeklinde ince uzun ağaç kova; 2. Kırmızı veya boza mayalamak için kullanılan deri kap”; “kuş yavrularının ilk ince tüyü” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1467; Yudahin, 2011, s. 540) anlamlarında kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinden Karahanlıcada *küp* “Küp” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 756), Harezmcede *küp* “küp” (Ünlü, 2012, s. 364), Kıpçakçada *küp* “küp” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 169), Çağataycada *küp* “küp” (Ünlü, 2013, s. 685) şekillerinde görülmektedir. Günümüz yazı dillerinden Türkiye Türkçesinde *küp* sözcüğü “1. Su, pekmez, yağ vb. sıvıları veya un, buğday gibi tahılları saklamaya yarayan, geniş karınlı, dibi dar toprak kap; 2. İsim, matematik üç boyutlu, alanları birbirine eşit altı karenin dik açıyla birleşmesinden oluşan altı yüzlü geometrik şekil; mikâp; 3. Bir sayının üçüncü kuvveti” anlamlarında bulunmakta ve *Türkçe Sözlük*’te Arapça kökenli sözcük olduğu kaydedilmiştir (TS, 1998, s. 1439). Ayrıca Türkiye Türkçesinin ağızlarında *küp* sözcüğü “saz çalgısının gövde kısmı; darbuka; arabaların ön ve arkasında olan iki kalın tahta; çalılık; kesilmiş ağaç; kısa boylu ağaç, küp, büyük toprak kap; testi” (DS, IV, 2009, s. 3041) anlamlarında kullanılmaktadır.

Kürök (Күрөк)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *kürök* sözcüğü “kürek, toprak, kömür vb.ni bir yerden bir yere alıp atmaya, taşımaya yarayan araç, bel” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1471) anlamında açıklanmıştır. *Kırgız Sözlüğü*’nde de *kürök* sözcüğü “kürek” (Yudahin, 2011, s. 541) olarak kaydedilmiştir. Bu araç adı Tarihi Türk yazı dillerinden Eski Türkçede *kürgek* “küreme aleti” şeklinde görülmektedir (Clauson, 1978, s. 742). Eski Türkçede *küri*- “eşmek, kazımak” fiilinden (Clauson, 1978, s. 737) +(g)Ak fiilden isim yapım ekiyle (Gabain, 1988, s. 52) türetilmiş bir alet adı olarak kaydedilmiştir (Clauson, 1978, s. 742). Bu alet adı Karahanlıcada *kürgek* “geminin küreği ve her türlü kürek” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 757), Harzmcede *kürgek* “kürek” (Ünlü, 2012, s. 364), Kıpçakçada *kürök* “toprak küreği” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 169) şekillerinde geçmektedir.

Türkçe kökenli sözcük olduğu bilinen ve tarımcılıkta kullanılan temel araçlardan olan bu alet adı Türkiye Türkçesinde de *kürök* “1. Toprak, kömür vb.ni bir yerden bir yere alıp atmaya, taşımaya yarayan ve yayvan bir bölümü, buna bağlı uzun bir sapı bulunan

araç; 2. Küçük deniz teknelerini yürütmeye yarayan, bir ucu yassı, uzun ağaç; 3. Kürek cezası” (TS, 1998, s. 1440) anlamlarında kullanılmakta ve anlam genişlemesine uğradığı görülmektedir. Ayrıca bu sözcük Türkiye Türkçesinin ağızlarında “cezve; boyuna takılan altın, kolye” anlamlarında da kullanılmaktadır (DS, IV, 2009, s. 3045).

Meti (Мети)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *meti* sözcüğü “1. Sivri kazma; 2. Değirmen çekici” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1544) anlamlarında geçmektedir. *Kırgız Sözlüğü*’nde ise *meti* “değirmen çekici” (Yudahin, 2011, s. 563) şeklinde görülmektedir. Tarihi Türk yazı dillerinde rastlanılmayan söz konusu sözcük Karasayev tarafından Farsça kökenli sözcük olarak kaydedilmiştir (1986, s. 194). Türkiye Türkçesinin yazı dilinde görülmeye bu bu sözcük ağızlarında ise *meti* “fıçı” (DS, IV, s. 3175) olarak kullanılmaktadır.

Nagçagir (Нагчагир)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *nagçaçir* sözcüğü “kerpeten, kıskaç” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1598) anlamında tanımlanmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinde ise bu sözcüğe rastlanılmamıştır. Karasayev, bu alet adını *nagçager*, *lakşager* “kerpeten, kıskaç” şekillerinde kaydetmiş ve Farsça kökenli sözcük olarak belirtmiştir (1986, s. 206).

Orok (Орок)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *orok* sözcüğü “orak, biçme aracı” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1663) şeklinde tanımlanmıştır. Tarihî Türk yazı dillerinde ise bu tarım aleti ilk Karahanlıcada *orğak* “orak” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2015, s. 777) olarak kaydedilmiştir. Kıpçakçada da *orak* “orak” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 205), Çağataycada *orak* “orak, keskin ekin biçme makası” (Ünlü, 2013, s. 864), Eski Anadolu Türkçesinde *orah* “orak” (Kanar, 2018, s. 525) şekillerinde görülmektedir. Türkiye Türkçesinde ise *orak* sözcüğü “ekin biçmekte kullanılan yarım çember biçiminde yassı, ensiz ve keskin metal bir bıçakla, buna bağlı bir saptan oluşan ekin biçme aracı” (TS, 1998, S. 1690) anlamıyla verilmiştir.

Genellikle ekin biçmek için kullanılan ve yarım çember biçiminde olan bu tarım aleti adının Eski Türkçe *or-* “biçmek” (Clauson, 1978, s. 194) fiiline -GAK fiilden isim

yapım ekinin (Gabain, 1988, s. 52) eklenmesiyle oluştuğu kabul edilmektedir (Gül, 2004, s. 231).

Pilorama (Пилорама)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te pilorama sözcüğü "Biçme makinesi, hızar, büyük bıçkı: *Kart tegirmençi köpçülük ubaktısın kırmandagı karılar menen birge, ce saraydagı piloramada ötkörçü* "Yaşlı değirmenci vaktinin büyük bölümünü harmandaki ihtiyarlarla ya da depodaki hızarda geçirirdi" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1729) anlamında kaydedilmiştir. Tarımcılıkta kullanılan çağdaş tarım araçlarından olan bu araç adının Kırgızcaya Rusçadan geçmiş olduğu bilinmektedir (<https://demek.ru/soz/?q=%D0%9F%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0>).

Pritsep (Прицеп)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te pritsep sözcüğü "Römork: *Pritsep çirkegen eki maşınaga cüktötüp Rıbaçıga cönöttük* "Römork takılı iki arabaya yükleyip Rıbaçı'ya gönderdik" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1738) olarak anlamlandırılmıştır. Bu sözcük Kırgızcaya Rusçadan geçmiş olan çağdaş tarım araç adıdır (Mustafayev, 1989, s. 711).

Rogatka (Рогатка)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te roгатka sözcüğü "Sapan" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1753) anlamında kaydedilmiştir. Kırgızcaya Rusçadan geçmiş olduğu bilinen bu araç adı Rusçada roгатka "sapan" (Sezgin, 2013, s.188) olarak tanıklanmıştır. *Rusça-Türkçe Sözlük*'te roгатka sözcüğü "1. Engel, 2. Engel, mania. 3. Sapan" (Mustafayev, 1989, s. 794) anlamlarında kaydedilmiştir.

Sańsa (Саңса)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te sańsa sözcüğü "çapa küreği" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1777) anlamında geçmektedir. Yapılan araştırmalar ve incelemeler neticesinde sańsa sözcüğünün tarihi Türk yazı dillerinde bulunmadığı tespit edilmiş ve kökeniyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Sarcan (Саржан)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *sarcan* sözcüğü "I. El yıkamak için küçük leğen; II. 1. Eskiden kullanılan, 1.3 metrelik uzunluk ölçüsü birimi; 2. Tarlayı, araziyi ölçmek için iletke şeklindeki alet" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1781) anlamlarında geçmektedir. Karasayev, bu sözcüğün Kırgızcaya Rusçadan geçmiş olduğunu kaydetmiştir (1986, s. 239).

Satil (Сатил)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *satil* sözcüğü "1. Kova; 2. Bidon; 3. Emaye (çaydanlık vb.)" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1786) anlamında verilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinde görülmeyen *satil* sözcüğü Kırgızcaya Arapçadan geçmiş bir sözcüktür (Karasayev, 1986, s. 241).

Seyalka (Сеялка)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *seyalka* sözcüğü "ekme makinesi" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1804) olarak kaydedilmiştir. Bu sözcük de tarımcılıktaki modern tarım aletlerinden biri olup Kırgızcaya Rusçadan geçmiştir. *Rusca-Türkçe Sözlük*'te *seyalka* sözcüğü "mibzer, ekme makinesi" (Mustafayev, 1989, s. 827) anlamında tanıklanmıştır.

Soko (Соко)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *soko* sözcüğü "saban" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1827) anlamında geçmektedir. Bu alet adı da Rusçadaki *soha* sözcüğünden Kırgızcaya kopyalanmıştır (Karasayev, 1986, s. 245).

Sokbilek (Сокбилек)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *sokbilek* sözcüğü "1. Havaneli; 2. "Han ve Vezir" oyununda yumruk atarak verilen ceza" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1826) olarak anlamlandırılmıştır. Bu sözcüğün Kırgızcadaki *sok-* "vurmak, elini veya elinde tuttuğu bir şeyi bir yere hızla çarpmak, indirmek, dövmek" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1826) ve *bilek* "Bilek, güç, kuvvet; havaneli" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 356) sözcüklerinin

birleşiminden oluşan ve benzetme yoluyla yapılmış olan tarım aleti adı olduğu söylenebilir (*sok-+bilek*).

Soku (Coky)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *soku* sözcüğü “içinde bir şey dövüp ufalamaya yarayan, tahta, taş, maden veya plastikten yapılan kap: *Soku menen sokbilekke kol tiygizbegile* “Havan ile havanelini ellemezsiniz” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1827) şeklinde açıklanmıştır. Türkçenin tarihi yazı dillerinden Eski Anadolu Türkçesinde de “1. Taş dibegin tokmağı; 2. Havan, büyük taş dibek” (TS, 1998, s. 2004) anlamlarında geçmektedir.

Bu tarım aleti adı Türkiye Türkçenin ağızlarında *soku*, *sohu*, *sohur*, *soka*, *sokki*, *sokku* şekillerinde ve “1.Tahıl dövmeye yarayan büyük taş dibek; 2. Havanda ya da dibekte tahıl dövmekte kullanılan tokmak” (DS, V, 2009, 3661) anlamlarında görülmektedir.

Türk Dilinin Etimoljik Sözlüğü'nde *soku* “taş dibek” (Eren, 1999, s. 373) şeklinde verilen bu sözcüğün Orta Türkçede *soku*, *sokku* “havan” olarak geçtiği kaydedilmiş ve Türkçe *sok-* “dövmek” fiilinden geldiği belirtilmiştir (Eren, 1999, s. 373).

Supar (Cynap)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *supar* sözcüğü “Saban” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1861) anlamında kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu sözcüğün kökeniyle ilgili herhangi bir bilgiye de ulaşamamıştır.

Süñgü (Cыңгы)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *süñgü* sözcüğü “1. Mızrak; 2. İlk çağda kullanılan basit mızrak türü; 3. Toprağı kazmak için ağaçtan ucu sivri sopa; 4. Süngü, tüfek namlusunun ucuna takılan delici silah” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1872) anlamlarında açıklanmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinden Eski Uygurcada *söngi* “süngü” (Caferoğlu, 2021, s.209), Karahanlıcada *sünü* “mızrak, kargı” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 840), Harezmcede *süngi* “süngü”, *süngü* “bayrak” (Ünlü, 2012, s. 539), Kıpçakçada *süngü*, *sünü* “süngü, kargı” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 245), Çağataycada *sünü* “mızrak” (Ünlü, 2013, s. 1016), Eski Anadolu Türkçesinde *süngü* “ense, mızrak, kargı, süngü”

(Kanar, 2018, s. 607) şekillerinde geçmektedir. Türkiye Türkçesinde ise *süngü* “Tüfek namlusunun ucuna takılan küçük kılıç biçiminde delici silah” (TS, 1998, s. 2051) olarak kullanılmaktadır. *Derleme Sözlük*’te de *süngü* sözcüğü “Ucunda ıslak bez bulunan, fırındaki kızgın külleri süpürmeye yarayan sırık” (DS, 1995, s. 92) anlamında kaydedilmiştir.

Taramalardan görüldüğü gibi, *süngü* sözcüğü Türkçenin Eski Uygurca döneminden beri görülmekte olup Türkçenin diğer tarihi dönemlerinin tamamında rastlanmaktadır. Esas anlamı “mızrak” olan bu sözcük Kırgızcada anlam genişlemesine uğramış ve “silah” anlamının yanında tarım işlerinde de kullanılarak “toprağı kazmak için ağaçtan ucu sivri sopa” anlamı kazanmıştır. Sözcüğün kökeniyle ilgili Sevan Nişanyan Eski Türkçedeki *sũñ-* “batmak, sinmek, içine girmek” fiilinden -gU fiilden isim yapım ekiyle türetildiğini kaydetmiştir (<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/s%C3%BCng%C3%BC>).

Tegirmen (Тегирмен)

Tegirmen sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*’te “değirmen, içinde öğütme işi yapılan yer: *Tegirmen bolboy un bolboyt* “Değirmen olmadan un olmaz” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1988), *Kırgız Sözlüğü*’nde “değirmen” (Yudahin, 2011, s. 721) anlamlarında kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dilleri incelendiğinde Eski Uygurcada *täğirmän* “değirmen” (Caferoğlu, 2021, s. 231), Karahanlıcada *tegirmen* “değirmen” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 866), Harezmcede *tegirmen* “değirmen” (Ünlü, 2012, s. 577), Kıpçakçada *tegirmen* “değirmen” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 268), Çağataycada *tëğirmen* “değirmen” (Ünlü, 2013, s. 1100), Eski Anadolu Türkçesinde *tegirmen* “değirmen” (Kanar, 2018, s. 644) şekillerinde görülmektedir. Türkiye Türkçesinde ise *değirmen* sözcüğü “1. Öğütülen araç veya alet 2. İçinde öğütme işi yapılan yer” (TS, 1998, s. 540) olarak anlamlandırılmıştır.

Tarihi Türk yazı dillerinin Eski Uygurca döneminden itibaren görülen *tegirmen* sözcüğünün daha sonraki dönemlerde de anlamını yitirmeden kullanıldığı yapılan taramalardan görülmektedir. Gül, *tegirmen* sözcüğünün kökeniyle ilgili iki temel görüş olduğunu, kabul edilen görüşün *täğir-* “çevirmek, döndürmek” fiilinden türediğini kabul eden Clauson, Gabain gibi araştırmacıların kabul ettiği görüş olduğunu, diğer görüşün ise Özmen’in *tek-* “dönmek, dolaşmak, devretmek” fiilinden (*değirmen* < *tegirmen* < *tek-i-r-men*) türediğini ileri sürdüğü görüş olduğunu belirtmiştir (Gül, 2004, s. 238-243).

Temindik (Теминдик)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *temindik* sözcüğü “Harman dövmek için kullanılan” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2000) anlamında tanıklanmıştır: *Bir temindik unaa ber, Buuday basam dep atat* “Harman dövmek için hayvan ver / Buğday harmanını döveceğim diyor. Tarihi Türk yazı dillerinde bu sözcüğe rastlanılmamıştır.

Harman dövmek için kullanılan at ve eşek gibi araçları bildiren *temindik* sözcüğü Kırgızcadaki *temin* “1. Harman sürmek için kullanılan at” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2000) ismine +*Lik* isimden isim yapım ekinin (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 115) eklenmesiyle türemiş sözcüktür.

Tırmak (Тырмак)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *tırmak* sözcüğü “tırmık” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2029) olarak anlamlandırılmıştır. Tarihi Türk yazı dilleri içerisinde Kıpçakçada *tırmak* “çivi, mız” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 274), Eski Anadolu Türkçesinde *tırmuk* “tırmık” (Kanar, 2018, s. 648) şekillerine görülmektedir. Türkiye Türkçesinde ise bu alet adı *tırmık* şeklinde ve “kabartılmış olan toprağın, taşını, çöpünü ayıklamak için kullanılan seyrek dişli, tarak biçiminde araç” (TS, 1998, S. 2220) anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca *tırmık* sözcüğü Anadolu ağızlarında “Bir çeşit dikenli bitki” olarak anlam genişlemesine uğramış şekilde görülmektedir (<https://sozluk.gov.tr/>).

Taramalardan görüldüğü gibi Türkçenin tarihi yazı dillerinden yalnızca Kıpçakça ve Eski Anadolu Türkçesinde görülen bu alet adı Kırgızcada *tırmak* şeklinde kullanılmaktadır. Bu alet adının *tırma-* “1. Kaşımak, vücudun herhangi bir yerindeki kaşıntıyı gidermek için tırnakla veya başka bir şeyle deriyi hafifçe ovma; 2. Tırmıklamak, tırmık çekmek” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2029) fiiline +*k* fiilden isim yapım ekinin (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 142) eklenmesiyle oluşturulduğu söylenebilir.

Tırmoo, tırmooç, tırmook (Тырмоо, тырмооч, тырмоок)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *tırmoo* sözcüğü “1. Tırmık. 2. hlk. Mala”, *tırmooç* sözcüğü “Tırmık” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2030) olarak açıklanmıştır. *Tırmook* sözcüğünün ise “tırmık” anlamında Kırgızcanın ağızlarında kullanıldığı kaydedilmiştir

(Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2030). Tarihi Türk yazı dillerinde ise bu sözcüğe rastlanılmamaktadır.

Tarımıcılık ve hayvancılık işlerinde kullanılan bu alet adlarının kökeninin *tırma*- “1. Kaşımak, vücudun herhangi bir yerindeki kaşıntıyı gidermek için tırnakla veya başka bir şeyle deriyi hafifçe ovma; 2. Tırmıklamak, tırmık çekmek” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2029) fiiline dayandığını ve *tirmoo* < *tırma-ğu*, *tirmooç* < *tırma-guç*, *tirmook* < *tırma-gu-k* şeklinde açıklanabileceğini söylemek mümkündür.

Traktor (Трактор)

Traktör sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*’te “traktör” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2099), *Kırgız Sözlüğü*’nde “traktör” (Yudahin, 2011, s. 757) anlamıyla tanıklanmıştır. Bu araç adı Türkiye Türkçesinde ise *traktör* “Tekerekleri gevşek arazide tutunmasını sağlayacak biçimde donatılmış, arkasına römork takılabilen motorlu araç” (TS, 1998, s. 2246) olarak açıklanmıştır.

Traktör; Fransızca *tracteur* “Arkasına römork takılabilen, çift sürmek, yük taşımak vb. işlerde kullanılan motorlu iş makinesi” gibi anlamlarıyla kullanıldığı bilinmektedir. Fransızca *tracteur* “1. Çeken, sürükleyen, 2. Tarımda pulluk çeken araç” sözcüğünden alıntıdır. Fransızca sözcük Latince *tractor* “çeken” sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Latince *trahere*, *tract-* “çekmek, sürmek, sürüklemek” fiilinden *+or* son ekiyle türetilmiştir. Latince fiil Hintavrupa Anadilinde aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan *tragh-* biçiminden evrilmiştir. Aynı Latince kökten Latince *tractare* (sürdürmek, bir işlemi yürütmek), Geç Latince *tragulare*/*trahinare* (sürüklemek). Fransızca *tirer*(çekmek) Latince’den alınmıştır.

(https://www.etimolojiturkce.com/kelime/trakt%C3%B6r#google_vignette).

Karasayev, Latince kökenli olan *traktor* sözcüğünün Kırgızcaya Rusçadan geçmiş olduğunu kaydetmiştir (Karasayev, 1986, s. 264).

Urma (Урма)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *urma* sözcüğü “1. Meşe yontmada kullanılan demir; 2. Duvar örmede kullanılan alet; 3. Kerpiç, saman be balçık karışımı kerpiçten yapılmış (duvar): **Urma duval** Kerpiç duvar” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2164) anlamlarında kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu sözcüğün kökenini

Kırgızcadaki *ur-* “1. Vurmak, elini veya eliyle tuttuğu bir şeyi bir yere hızla çarpmak; 2. Dövmek, tokat, yumruk, tekme vurarak canını acıtmak; 3. Vurmak, batıcı veya kesici cisimleri saplamak, kakmak; 4. Bir şeyi atmak, fırlatmak; 5. Vurmak, soğuk, dolu vb. ürünlere zarar vermek; 6. Örmek, yapmak, onarmak; 7. Belgilemek, işaretlemek. 8. Kakmak, itmek, vurmak. 9. Varlığına inanılan bir gücün öfkesine, gazabına uğramak; 10. Koku vb. hissedilmek, gelmek; 11. Esmek, hava bir yönden bir yöne akmak, rüzgâr olmak” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2162) fiiline dayandırmak mümkündür. *Ur-* fiiline *-mA* fiilden isim yapım eki (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 143) getirilerek yapılmış alet adı olduğu söylenebilir.

2. BÖLÜM

KIRGIZCADAKİ HAYVANCILIK ALANINDA KULLANILAN ARAÇ VE GEREÇ ADLARI

Aarı Momu (Аары мому)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *aarı momu* sözcüğü “bal mumu” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 18) anlamında açıklanmıştır. Tarihi Türk yazı dilleri içerisinde rastlanılmayan *mom* sözcüğü *Özdöştürülgön Sözdör*'de Farsça kökenli sözcük olarak kaydedilmiştir (Karasayev, 1986, s. 197).

Aarıkana (Аарыкана)

Aarıkana sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*'te “arı evi” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 18) anlamında açıklanmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinde bu sözcüğe rastlanılmamaktadır. Bu araç adının Kırgızcadaki *aarı* “arı” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 18) sözcüğüne Farsça *hâne* “ev” (<https://sozluk.gov.tr/>) sözcüğünün eke dönüşmüş hali olan *+kana* isimden isim yapım ekinin (<https://tamgasoft.kg/kyrgyz/ru/38>) eklenmesiyle yapılmış olduğu açıktır.

Abayı (Абайы)

Abayı sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*'te “1. Örtü, at örtüsü; 2. Eyer üzerine konulan, minder yapımında kullanılan değerli kalın kumaş” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 20) anlamlarında açıklanmıştır: *Altın dool kaktırdı / Altın abayı / Argımakka captırdı* “Altın davul çaldırdı / Altın örtüyü / Atın üzerine örttürdü”. *Kırgız Sözlüğü*'nde ise *abayı* sözcüğü “kıymetli kumaşın adı” (Yudahin, 2011, s. 2) olarak kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu sözcük *Özdöştürülgön Sözdör*'de *abayı* “1. Nakşedilmiş at örtüsü; 2. Arap kadınlarının örtüsü” olarak anlamlandırılmış ve Arapça kökenli sözcük olduğu belirtilmiştir (Karasayev, 1986, s. 11).

Abzal (Абзал)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *abzal* sözcüğü “Öküz ve çift sürme aletleri” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 25) şeklinde anlamlandırılmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinde bu sözcüğe rastlanılmamıştır. Karasayev, *abzal* sözcüğünü “1. Araç gereç, alet; ustanın teçhizatı; 2. *mec.* Eşya, araç-gereç, mobilya” anlamlarında açıklamış ve Farsça kökenli sözcük olduğunu kaydetmiştir (Karasayev, 1983, s. 12).

Abzel (Абзел)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *abzel* sözcüğü “eyer koşum takımı” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 25) olarak geçmektedir: *At abzeli bolboso baarı bir eç cakka cıla albaysın* “Atın eyer koşum takımı olmasa asla hiçbir yere gidemezsin”. *Kırgız Sözlüğü*'nde ise *abzel* “1. En iyi mükemmel; 2. Koşum (takımı), teçhizat” (Yudahin, 2011, s. 3) anlamlarıyla kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinde bu sözcüğe rastlanılmamıştır. Karasayev, *abzel* sözcüğünü “eyer koşum takımı” şeklinde anlamlandırmış ve Farsça kökenli sözcük olarak belitmiştir (1986, s. 12).

Agıl (Агыл)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *agıl* sözcüğü “ağıl, ahır” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 47) olarak kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinden Köktürkçede *agıl* “ağıl” (Tekin, 2003, s. 237), Eski Uygurcada *agıl* “ağıl” (Caferoğlu, 2021, s. 6), Karahanlıcada *agıl* “koyun pisliği” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 542), Harezmcede *agıl* “ağıl, hayvan barınağı” (Ünlü, 2012, s. 29), Kıpçakçada *agıl* “ağıl, koyun ve keçi sürülerinin gecelediği çit ve duvarla çevrili yer” (Toparlı, 2014, s. 3), Çağataycada *agıl* “mandıra, ahır” (Ünlü, 2013, s. 16), Eski Anadolu Türkçesinde *agıl* “1. Ağıl; 2. Koyun dışkısı; 3. Hale, ayça” (Kanar, 2018, s. 19) şekillerinde geçmektedir. Türkiye Türkçesinde ise *agıl* sözcüğü “koyun ve keçi sürülerinin gecelediği, çit veya duvarla çevrili yer” (TS, 1998, s. 34) olarak görülmektedir.

Taramalardan görüldüğü gibi, Türkçenin en eski yazılı döneminden beri görülen *agıl* sözcüğü genellikle hayvan barınağı için kullanılmış, yalnızca Karahanlıcada “koyun pisliği” anlamında görülmektedir. Clauson, bu sözcüğün Türkçenin tarihi yazı dillerinin dışında birçok günümüz Türk yazı dillerinde geçtiğini ve Türkçe kökenli sözcük olarak kaydetmiştir (1972, s. 83).

Ak bıştan (Ак быштан)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *ak bıştan* sözcüğü “eyerin üzerine konulan minderi bağlayan yassı kemer, kolan” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 51) olarak anlamlandırılmıştır. *Ak bıştan* sözcüğü *ak* “beyaz” ve *bıştan* sözcüğünün birleşmesinden oluşan birleşik yapı bir sözcüktür. Tarihi Türk yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesinde rastlanılmayan bu sözcüğün kökeniyle ilgili de herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Ak kañkı (Ак каңкы)

Ak kañkı sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*'te “eyerin ön kaşı geniş ve yuvarlak olan türü. Genelde gümüşle süslenmiş. Bazen Kırgız eyeri diye adlandırılır: *Ak kañkıga cölönüp / Alakeñ turat teñselip* “Ak kañkıya yaslanıp / Almakeñ sallanıp duruyor” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 53) şeklinde açıklanmıştır. Bir tür eyeri bildiren bu sözcük *ak* “beyaz” ve *kañkı* sözcüklerinden oluşmuş birleşik sözcüktür. Tarihi Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu sözcük Türkiye Türkçesinde de görülmemekte ve kökeniyle ilgili herhangi bilgiye ulaşılamamıştır.

Akır (Акыр)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *akır* sözcüğü “yem teknesi, yemlik” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 60) anlamlarında geçmektedir. *Kırgız Sözlüğü*'nde ise *akır* “yemlik, yem teknesi” (Yudahin, 2011, s. 13) şeklinde kaydedilmiştir.

Hayvancılıkta kullanılan bu araç adı tarihi Türk yazı dillerinden Harezmi Türkçesinde *ahır* “yemlik” (Ünlü, 2012, s. 32), Kıpçakçada *ahūr* “ahır, hayvan barınağı” (Toparlı, 2014, s. 5) şekillerinde geçmektedir. Türkiye Türkçesinde ise *ahır* “evcil büyük baş hayvanların barındığı kapalı yer, hayvan damı” (TS, 1998, s. 47) şeklinde kaydedilmiştir. Eren bu araç adının Farsça kökenli sözcük olduğunu, Arapça, Rumca, Bulgarca, Sırpça gibi dillerde de bulunduğunu ve muhtemelen Türkçeden geçmiş olduğunu belirtmiştir (1999, s. 6). Ayrıca *Özdöştürülgön Sözdör*'de de Farsça kökenli sözcük olarak verilmiştir (Karasayev, 1986, s. 27).

Akırça (Акырча)

Akırça sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*’te “küçük yemlik” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 60) olarak anlamlandırmıştır. *Akırça* sözcüğünün *akır* “yem teknesi, yemlik” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 60) isim gövdesine +*ça* isimden isim yapım ekinin (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 106) eklenmesiyle oluşmuş olduğu açıktır (bk. **akır**).

Amadana kayış (Амадана кайыш)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *amadana kayış* sözcüğü “kayış türü” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 97) olarak açıklanmıştır. Bu sözcüğün *Amadana* ve *kayış* sözcüklerinden meydana gelmiş olduğu açıktır. *Amadana* sözcüğü *Özdöştürülgön Sözdör*’de “Batı İran’daki kumaş dokuma ve bakırdan, kayıştan süs malzemeleri üretimi alanında çok gelişmiş olan Hamedan şehrinin adından” olarak açıklanmış ve sözcüğün Farsça kökenli olduğu kaydedilmiştir (Karasayev, 1986, s. 33). *Kayış* sözcüğü ise Kırgızcada “1. Kayış, dar ve uzun kösele dilimi; 2. Kayıştan yapılmış olan” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1156) anlamlarına gelmektedir. Bu sözcük Türk yazı dillerinden yalnızca Karahanlıcada *kadış* “kesilen hayvanların derisinden dilinerek yapılan kayış” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 675) olarak görülmektedir.

Ancam (Анжам)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *ancam* sözcüğü “1. Ev eşyaları, mobilya; 2. At koşumu” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 103)” anlamlarında verilmiştir. Karasayev, hayvancılıkta kullanılan bu araç adının Kırgızca’ya Farsçadan geçmiş olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca Türkiye Türkçesinde Farsçadan geçmiş olan *encam* “son” (<https://sozluk.gov.tr/>) sözcüğü de bulunmakta, ancak bu sözcüğün anlamı Kırgızcadaki *ancam* sözcüğüyle örtüşmemektedir.

Aştoo (Аштоо)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *aştoo* sözcüğü “yemlik” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 158) şeklinde açıklanmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu sözcüğün kökeni Kırgızcadaki *aşta*- “1. Eklemek, ulamak, takmak; 2. Balta, keser vb. araç gereçlere sap yapmak, sap takmak” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 158) fiiline dayanmaktadır (*aştoo* < ET. *aş-la-ğ*).

At cabuu (Ат жабуу)

At cabuu sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*'te "örtü, atın eyerinin altından atın sağrı yerine kadar serilen süslü örtü" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 158) olarak açıklanmıştır. Bu sözcük Kırgızcadaki *at* "at" ve *cabuu* "örtü" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 473) sözcüklerinden oluşmuştur. *Cabuu* sözcüğü Eski Türkçede *yapıg* "kapak; örtü" (Clauson, 1972, s. 873) şeklinde görülmektedir ve kökeni *yap-* "kapamak; örtmek" (Clauson, 1972, s. 870-871) fiiline dayanmaktadır (*at cabuu* < *ET. at yap-ı-g*).

Atalgı (Аталгы)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *atalgı* sözcüğü "1. Keser, çoğunlukla eyer ya da nal çakmak için kullanılır; 2. Süzgeç, boza süzmede kullanılır" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 162) anlamlarında açıklanmıştır. *Kırgız Sözlüğü*'nde ise *atalgı* sözcüğü "kıvrık yüzlü baltacık" (Yudahin, 2011, s. 58) olarak verilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu araç adı *Özdöştürülgön Sözdör*'de Kırgızca-Moğolca kökenli ortak sözcüklenden olarak kaydedilmiştir (Karasayev, 1983, s. 47).

Atkana (Аткана)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *atkana* sözcüğü "at ahır" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 164) olarak anlamlandırılmıştır. Türkçenin Köktürkçe döneminden beri kullanılan *at* "at" (Tekin, 2020, 123) sözcüğüne Farsça *hāne* "ev" (Aksoyak Hakkı, 2021, s. 1728) sözcüğünün Kırgızcadaki ekleşmiş şekli *-kana* ekinin (<https://tamgasoft.kg/kyrgyz/ru/38>) eklenmesiyle yapılmış sözcüktür (*at+kana*). Kırgızcadaki alıntı kelimelerde görülen *h>k* ses değişmesi (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 90) sonucunda *hāne* sözcüğü *-kana* şeklini alarak ekleşmiştir. Ayrıca *e>a* ünlü kalınlaşması (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 74) ses olayı da görülmektedir.

Ayırmaç (Айырмач)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *ayırmaç* sözcüğü "1. Yük taşımak için veya küçük çocuğa göre önü ve arkasındaki dik kaşı çapraz olan eyer türü; 2. Direkte çatal askılık; 3. Mertek" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 187) anlamlarında geçmektedir. Söz konusu sözcük *ayır-* "1. Yırtmak, kâğıt, kumaş gibi şeyleri parçalamak; 2. Yırtmak, vücudu

kanatacak kadar derin çizmek; 3. Ayırmak, birbirinden uzaklaştırmak; 4. Ayırmak, el koymak; 5. Kurtarmak; 6. Ayırmak, nitelik değişikliğini anlamak, fark etmek; 7. Ayırt etmek; 8. Ayırmak, bir yeri bir engelle bölmek; 9. Ayırmak, kavga edenleri bölmek” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 186) fiiline *-mAç* (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 143) fiilden isim yapım eki getirilerek oluşturulmuş bir alet adıdır. Türkiye Türkçesinde *ayıрмаç* sözcüğü “Bir şeyi benzerlerinden ayırt etmeye yarayan durum veya öge, farika” (TS, 1998, s. 175) anlamında görülmektedir (<https://www.sozluk.gov.tr>). Ancak söz konusu sözcüğün Kırgızcadaki ve Türkiye Türkçesindeki anlamları örtüşmemektedir.

Bal çelek (Бал челек)

Bal çelek sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*’te “arıkovanı” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 233) olarak anlamlandırılmıştır. Bu sözcük Kırgızcadaki *bal* “1. Bal; 2. *mec.* Tatlı, insanın kulağına hoş gelen, sevindiren” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 232) ve *çelek* “1. Kap, sıvı veya katı herhangi bir şeyi alabilen çukur nesn; 2. *hlk.* Kova; 3. Fıçı” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 711) sözcüklerinin birleşmesinden oluşan arıcılıktaki araç adıdır (*bal* + *çelek*).

Bal sözcüğü Türkçenin yazılı dönemlerinden ilk olarak Karahanlıcada görülmektedir: *Ol anar bal yalgattı* “O ona bal yalattı” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 571). Harezmi Türkçesinde *bal* “bal” (Ünlü, 2012, s. 76), Kıpçak Türkçesinde *bal* “arı balı” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 22), Çağatay Türkçesinde *bal* “bal” (Ünlü, 2013, s. 97), Eski Anadolu Türkçesinde *bal* “1. Bal, 2. Tatlı, 3. Huzur” (Kanar, 2018, s. 87) şekillerinde geçmektedir. Türkiye Türkçesinde ise *bal* sözcüğü “1. Arıların bitki ve çiçeklerden topladıkları bal özünden yapıp kovanlarındaki petek gözlerine doldurdukları, rengi beyazdan esmere kadar değişen tatlı, koyu, sıvı madde; 2. Olgunlaşmış incirin, dışına sızan tatlısı; 3. Ağaçların kabuğundan sızarak pıhtılaşan besisi suyu” (TS, 1998, s. 206-207) olarak anlamlandırılmıştır.

Çelek sözcüğü ise *Kırgız Sözlüğü*’nde “Ağaç kova, fıçı, arı kovani” (Yudahin, 2011, s. 260) olarak geçmektedir. Bu sözcük Tarihi Türk yazı dillerinden Çağatay Türkçesinde *çelek* “1. Kova, ağaç, küp, bal kabı; 2. Semerkand’a yakın bir yer ismi” (Ünlü, 2013, s. 235), Eski Anadolu Türkçesinde *çelek* “yelek” (Kanar, 2018, s. 168) anlamlarında kaydedilmiştir. Türkiye Türkçesinde ise *çelek* sözcüğü “Boynuzu kırık veya eğri hayvan” (TS, 1998, s. 456) anlamında tanıklanmış ve ağızlarda kullanıldığı belirtilmiştir.

Taramalardan görüldüğü üzere, *bal* sözcüğü Eski Türkçe döneminden beri görülmektedir. Eren, Türkçe ve Moğolcada da görülen *bal* sözcüğünün kökeniyle ilgili Ramstedt'in Korece ve Çince'den geçmiş olduğunu belirttiğini, ancak daha sonra bu görüşünden vazgeçtiğini, Menges'in ise Hint-Avrupa dillerinden geldiği savlarına katılmadığını belirtmiştir (1999, s. 34). *Çelek* sözcüğünün kökeniyle ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Baldayke (Балдайке)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *baldayke* sözcüğü "başlık, hayvan koşumunun başa geçirilen bölümü" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 242) olarak anlandırılmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu sözcüğün kökeniyle ilgili herhangi bir kaynağa da ulaşılamamıştır.

Baylooç (Байлооч)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *baylooç* sözcüğü "1. Atı bağlamak için direk: *Baylooço atın bayladı* "Direğe atını bağladı"; 2. Bağ, bağlamak için kullanılan ip vb.: *İti kelip kalsa baylap koyolu dep baylooçun dayardadı* "Köpeği dönerse bağlayalım diye ipini hazırladı"; 3. Av kuşlarını yakalamak üzere ağa bağlanan yem: *Baylooçu alam dep torgo tüşkön kuş* "Yem yiyeceğim diye tuzağa düşen kuş"; 4. Hiçbir işe yaramayan, iş yapamayan: *Baylooç bolup kaldı* "Hiçbir şey yapamaz oldu" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 305) anlamlarında açıklanmıştır. *Kırgız Sözlüğü*'nde ise *baylooç* sözcüğü yalnızca "bağ" (Yudahin, 2011, s. 102) anlamında verilmiştir. Bu sözcüğün kökeni Kırgızcadaki *bayla-* "1. Bağlamak, düğümlmek; 2. Kapatmak, engellemek; 3. Meyve tutmak, yetiştirmek; 4. Besiye çekmek; 5. *mec.* Engel olmak; 6. Bağlamak, başka bir işle uğraşamaz durumda olmak; 7. Bağlanmak, vezgeçmemek" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 302) fiiline dayanmaktadır. *Bayla-* fiiline *-GIç* fiilden isim tyapım ekinin (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 140) eklenmesiyle türemiş sözcüktür (*baylooç < bağ-la-ğuç*).

Baylooçtor (Байлоочтор)

Baylooçtor sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*'te "avc. Balık yakalamak için kullanılan tor" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 305) anlamında tanımlanmıştır. Bu sözcük *baylooç* (bk. **Baylooç**) ve *tor* sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuş birleşik sözcüktür.

Kırgızcada *tor* sözcüğü “1. Kuş tutmak için kullanılan ağ; 2. Örgü, tığ, şiş; 3. Kafes (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2079) olarak anlamlandırılmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinden Karahanlıcada *tor* sözcüğü “balık avlamada kullanılan iple örülü ağ sistemi” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 893) anlamında görülmektedir. Moğolcada Türkçeden kalma bir alıntı olarak *toğur*, *tōr* biçimi kullanılır (*toğur* bir yazım biçimidir). Farsça *tōr* ‘ağ’ biçimi de Türkçeden kalma bir alıntıdır (Doerfer, TMEN, s. 954). Ramstedt Moğolca *toor*’u Türkçe *tor* ile birleştirmiştir. *Tarama Sözlük*’te *tor* sözcüğü “Ağ, şebeke, tuzak” olarak geçmektedir: *Ta gaare varup ağyar tapuna tapmasın çün, gerdi tanu örümcek yaptı yuva gögercin* (Ruşen, XV, s. 265). Kökeniyle ilgili net bilgiye ulaşılamamıştır. Türkiye Türkçesinde *tor* “sık gözlü ağ” (<https://sozluk.gov.tr/>), ağızlarda ise *tor* “acemi, beceriksiz, kum eleği, ağ, tuzak” (DS, 1995, s. 130) şekillerinde görülmektedir.

Bedene bıştan (Бедене быштан)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *bedene bıştan* sözcüğü “telatin kolan, eyeri bağlamak için telatinden yapılan yassı kemer” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 310) anlamında açıklanmıştır. *Kırgız Sözlüğü*’nde *bıştan* sözcüğü “eyerin minderini tutan kayış” (Yudahin, 2011, s. 119) anlamında kaydedilmiştir. Bu araç adının *bedene* ve *bıştan* sözcüklerinin birleşiminden meydana geldiği açıktır. Ancak Tarihi Türk yazı dillerinde de görülmeyen bu sözcüğün kökeniyle ilgili bir bilgiye de ulaşılamamıştır.

Bel kayış (Бел кайыш)

Bel kayış sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*’te “arabaya çekilen atın sırtındaki eyerin üstünden arabanın yan ağacına bağlanan kayış” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 315) olarak açıklanmıştır. Bu araç adı koşum malzemelerini atın sırtına (beline) sabitlemek için kullanılan bir kayış türü olup bu kayış üzerine diğer malzemeler yerleştirilip sabitlenmesi için kullanılır. Sözcüğün *bel* ve *kayış* sözcüklerinin birleşiminden oluştuğu açıktır (*bel* + *kayış*).

Kırgızcada *bel* sözcüğü “1. Bel, İnsan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm; 2. Bel, bir şeyin orta bölümü; 3. Bel, dağ sırtlarında geçit veren çukur yer; 4. *mec.* Direk, umut, arka, medar, destek” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 314) anlamlarına, *kayış* sözcüğü ise “1. 1. Kayış, dar ve uzun kösele dilimi; 2. Kayıştan yapılmış olan” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1156) anlamlarına gelmektedir. *Kayış*

sözcüğü Türk yazı dillerinden yalnızca Karahanlıcada *kadış* “kesilen hayvanların derisinden dilinerek yapılan kayış” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 675) olarak görülmektedir. Türkçenin tarihi yazı dillerinde bu sözcüğe rastlanılmamıştır.

Bel tanap (Бел танап)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *bel tanap* sözcüğü “toru ortasından bağlamak için kullanılan ip” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 315) anlamında geçmektedir. Bu araç adının *bel* ve *tanap* sözcüğünün birleşiminden oluştuğu açıktır (*bel* + *tanap*).

Kırgızcada *bel* sözcüğü “1. Bel, İnsan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm; 2. Bel, bir şeyin orta bölümü; 3. Bel, dağ sırtlarında geçit veren çukur yer; 4. *mec.* Direk, umut, arka, medar, destek” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 314) şeklinde açıklanmıştır. *Tanap* sözcüğü ise “1. İp, düğümlemiş, birbirine bağlanmış ip; 2. Bir hektarın altıda biri” anlamında görülmektedir (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1948). Karasayev, *tanap* sözcüğünün Arapça kökenli sözcük olduğunu kaydetmiştir (1986, 255).

Bocu (Божу)

Bocu sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*’te “at arabasına koşulan atı sağa sola çevirmek, ya da çekip durdurmak veya idare etmek için kullanılan ip” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 374) şeklinde açıklanmıştır. *Kırgız Sözlüğü*’nde ise *bocu* “arabacının kullandığı uzun dizgin” (Yudahin, 2011, s. 125) anlamında kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinde bu sözcüğe rastlanılmamıştır. Türkiye Türkçesinin ağızlarında *bocu* sözcüğü “Sıra, nöbet; küçük köpek; tazı” anlamlarında geçmektedir (DS, 1965, cilt:2). Ancak Kırgızcadaki *bocu* sözcüğünün anlamıyla ilişkilendirmek mümkün değildir.

Burçak (Бурчак)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *burçak* sözcüğü “1. Ağıldaki kuzuların boynuna bağlamak için yapılmış, ilmekli ip; 2. Bu ipin ucundaki ilmiğe geçirilen düğüm; 3. İri damla; 4. Tane: *Bir burçak bermet 12 cılda barıp cetilet* “Bir tane inci on iki senede büyür” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 435) anlamlarında verilmiştir. *Buurçak* “II. 1. Fasulye bitkisi: “*Buurçak egişti.*” -KT. (Fasulye ektiler.) 2. Fasulye, bu bitkinin tohumları” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 447). Tarihi Türk yazı dillerinde *burçak*

sözcüğü Eski Uygurcada *burçak* “bezelye, burçak” (Caferoğlu, 2021, s. 53), Karahanlıcada *burçak* “börülce, ter taneleri” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 602), Harezmcede *burçak* sözcüğü “burçak” (Ünlü, 2012, s. 112), Kıpçakçada *burçak* “1. Dolu, yağmur, 2. Bezelye, nohut” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 38), Çağataycada *burçak* “nohuda benzer bir habbe” (Ünlü, 2013, s. 174) şekillerinde geçmektedir. Türkiye Türkçesinde ise *burçak* sözcüğü “1. Bitki bilimi baklagillerden taneleri hayvan yemi olarak kullanılan yıllık bir yem bitkisi (*Vicia ervilia*); 2. Bu bitkinin mercimeğe benzeyen ve genellikle hayvan yemi olarak kullanılan tanesi” (TS, 1998, S. 358) olarak açıklanmıştır.

Taramalardan görüldüğü gibi *burçak* sözcüğü Eski Uygurca döneminden beri görülmekte olup “fasulye, bezelye” anlamlarında kullanılan Türkçe kökenli sözcüktür. Kırgızcadaki “1. Ağıldaki kuzuların boynuna bağlamak için yapılmış, ilmikli ip; 2. Bu ipin ucundaki ilmiğe geçirilen düğüm; 3. İri damla; 4. Tane” anlamları ise sözcüğün anlam genişlemesine uğraması sonucunda meydana gelmiştir. Clauson, *burçak* sözcüğünün kökenini *bur-* “kokmak, güzel kokmak” fiiline dayandırmıştır (1972, s. 355-357). *Bur-* fiil köküne tarihi Türk yazı dillerine çok işlek olmayan *-çAk* fiilden isim yapım ekinin (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 137) eklenmesiyle türetilen sözcük olduğu söylenebilir.

Cadı (Жады)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *cadı* sözcüğü “hayvanlar için ot kesmede kullanılan araç” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 474) anlamında tanımlanmıştır. *Kırgız Sözlüğü*’nde ise *cadı* “kuru ot biçme aleti, saman kesme aleti” (Yudahin, 2011, s. 161) şeklinde anlamlandırılmıştır.

Türk yazı dilleri içerisinde Harezmcede *cādū* “cadı, büyücü” (Ünlü, 2012, s. 118), Kıpçakçada *cadı* “büyücü, sihirbaz” (Toparlı, 2014, s. 41), Çağataycada *cādū* “büyücü, büyüleyici” (Ünlü, 2013, s. 186) şekillerinde geçen sözcük mevcuttur. Bu sözcük Türkiye Türkçesinde ise *cadı* olarak görülmekte ve “1. Geceleri dolaşarak insanlara kötülük ettiğine inanılan hortlak, 2. Huysuz, çirkin, ihtiyar kadın; 3. Çok güzel göz” (TS, 1998, S. 375) anlamlarında kullanılmakta ve Farsça kökenli sözcük olduğu kaydedilmiştir. Farsçada *cādū* “büyü, efsun” şeklinde anlamlandırılmıştır. (Etik Arif, 1968, s.132).

Ancak Kırgızcadaki *cadı* sözcüğü ile Farsça kökenli olan *cadu* sözcüğünün ilişkisi bulunmamaktadır. Kırgızcadaki “hayvanlar için ot kesmede kullanılan araç” anlamında kullanılan *cadı* sözcüğü *Özdöştürülgön Sözdör*’de Çince kökenli sözcük olarak verilmiş (Çince: *cca* “kesmek”, *dao* “bıçak”) ve “ot, saman doğrayıcı alet” olarak anlamlandırılmıştır (Karasayev, 1986, s. 102).

Calpooç (Жалпооч)

Kırgızca Türkçe Sözlük’te *calpooç* sözcüğü “süslü koşum takımı” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 491) anlamında açıklanmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesinde rastlanılmayan bu sözcüğün kökeniyle ilgili bir bilgiye erişilememiştir.

Camıyan (Жамыян)

Kırgızca Türkçe Sözlük’te *camıyan* sözcüğü “tahta değnek, sopa, çomak” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 497) anlamında tanımlanmıştır. Bu sözcük Türkçenin tarihi yazı dilleri ve Türkiye Türkçesinde bulunmamakta olup kökeni bilinmemektedir.

Can kayış (Жан кайыш)

Kırgızca Türkçe Sözlük’te *can kayış* sözcüğü “at koşumlarının bir kısmı” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 499) olarak kaydedilmiştir. Bu sözcüğün *can* “II. 1. Bedenin sağ ya da sol tarafı, yan tarafı; 2. Yan; 3. Yanında, kendinde, üstünde; 4. Yanında, birlikte, destekçisi” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 497) ve *kayış* “I. 1. Kayış, dar ve uzun kösele dilimi; 2. Kayıştan yapılmış olan” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1156) sözcüklerinin birleşmesinden oluştuğu açıktır (bk. **kayış**).

Celdik (Желдик)

Celdik sözcüğü *Kırgızca Türkçe Sözlük*’te “eyer yastığı” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 555) anlamında tanımlanmıştır. *Kırgız Sözlüğü*’nde de *celdik* “eğer yastığı” (Yudahin, 2011, s. 198) olarak kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu sözcüğün kökeni Kırgızca *cel* “yel, rüzgâr” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 553) sözcüğüne dayanmaktadır. *Cel* sözcüğüne +*Lik* isimden isim yapım ekinin (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 115) eklenmesiyle türemiş sözcük olduğu açıktır.

Cele (Желе)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *cele* sözcüğü "1. Atların sırayla bağlandığı iki ucu iki kazığa bağlı kendir, urgan; 2. Ağ, örümcek ağı; 3. Yan yana sıralanmış at dizisi; 4. Ağ: *İnternet celesi* "İnternet ağı" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 555) anlamlarında kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesinde rastlanılmayan bu sözcüğün kökeniyle ilgili bir bilgi de bulunamamıştır.

Cem baştık (Жем Баштык)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *cem baştık* sözcüğü "içine yem konulup atların boynuna asılan torba" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 558) anlamında verilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinde görülmeyen bu sözcüğün Kırgızcadaki *cem* "1. Yem, büyük ve küçük baş hayvanların yemi; 2. Yem, kanatlı hayvanların yemi " Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 558) ve *baştık II* "kumaş çanta, torba, poşet" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 292) sözcüklerinin birleşiminden oluşmuş araç adı olduğu açıktır.

Cıloo (Жылоо)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *cıloo* sözcüğü "gem ve dizgini birbirine bağlayan demir halka" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 590) şeklinde geçmektedir. Bu sözcüğe tarihi Türk yazı dillerine rastlanılmamıştır. *Özdöştürülgön Sözdör*'de Kırgızca ve Moğolca (*cola*) ortak sözcük olarak kaydedilmiş ve "Çılbır, dizgin" olarak anlamlandırılmıştır (Karasayev, 1986, s. 113).

Cip (Жип)

Cip sözcüğü Kırgızca sözlüklerde "1. İp, iplik; 2. Yular, hayvanları bağlamada kullanılan ip" (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 609; Yudahin, 2011, s. 217) anlamlarında kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinden Eski Uygurcada *yip* "ip, iplik" (Caferoğlu, 2021, s. 297), Karahanlıcada *yip* "ip, iplik" (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 972), Harezmcede *yip* "ip, pamuk" (Ünlü, 2012, s. 688), Kıpçakçada *ip* "ip" (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 113), Çağataycada *ip* "ip" (Ünlü, 2013, s. 533), Eski Anadolu Türkçesinde *ip* "ip" (Kanar, 2018, s. 374) şekilleride geçmektedir. Günümüz yazı dillerinden Türkiye Türkçesinde ise *ip* sözcüğü "1. Dokuma maddelerinin bükülmüş liflerinden yapılan bağ. 2. İplik" (TS, 1998, s. 1093) anlamlarında kullanılmaktadır.

Taramalardan görüldüğü gibi, tarımcılık ve hayvancılık başta olmak üzere birçok alanlarda kullanılan araç adı olan bu sözcük Eski Uygurca döneminden itibaren Türkçenin bütün dönemlerinde görülmekte ve Türkçe kökenli sözcük olduğu bilinmektedir (Clauson, 1972, s. 870).

Cip-arkan (Жип-аркан)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *cip-arkan* sözcüğü “ip, urgan, ince halat” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 609) anlamlarında kaydedilmiştir: *Bizge dağı köbüröök cip-arkan kerek bolot* “Bize daha fazla ip, urgan gerekmektedir”. Bu araç adı *cip* ve *arkan* sözcüğünün sözcüklerinin birleşiminden oluşmuştur (bk. **cip**; **arkan**).

Cubaz (Жубаз)

Cubaz sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*’te “1.Tahıllarda taneyi çöpünden ayıran araç; 2. Yağ çıkarıcı araç” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 644) anlamlarında geçmektedir. Tarihi Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu araç adı *Özdöştürülgön Sözdör*’de Farsça kökenli sözcük olarak kaydedilmiştir (Karasayev, 1986, s.111).

Cügön (Жүгөн)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *cügön* sözcüğü “dizgin, yuların bağlandığı başlık” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 660) anlamında açıklanmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinden Karahanlıcada *yügün* “gem, yular” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 992), Harezmcede *üygen* “oyan, gem” (Ünlü, 2012, s. 641), Kıpçakçada *yügen* “gem, dizgin, yular kayışı” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 331), *yüligen* “gem, yular” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 332), *oyan* “gem, atın koşumlarından biri” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 207) şekillerinde geçmektedir. Türkiye Türkçesinin ağızlarında ise *yüßen* “kantarma, at başlığı” (<https://sozluk.gov.tr/>) olarak kullanılmaktadır.

Taramalardan görüldüğü gibi, Türkçenin Karahanlıca döneminden beri kaynaklarda geçmekte olan bu sözcüğün Türkçe kökenli sözcüklerden olduğu düşünülebilir.

Çalma (Чалма)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *çalma* sözcüğü “1. Kesek, sıkışmış, kuru toprak parçası; II. 1. Kement, hayvanları yakalamak için kullanılan, ucu ilmikli, kaygan uzun ip; 2. Güreşte çelme takma; 3. Düşmanı yıkmak veya yakalamak için yapılan kement tarzı ip, III. Sarık, başlık” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 690) anlamlarında kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu sözcük Türkiye Türkçesinde *çalma* “1. Çalmak işi; 2. Başa sarılan sarık; 3. Çalınmış; 4. Kakmalı olmayan, kalemle işlenmiş” (TS, 1998, s. 431) anlamlarında tanıklanmıştır.

Görüldüğü gibi, *çalma* sözcüğü Kırgızcada tezimizin konusuyla ilgili olarak “kement, hayvanları yakalamak için kullanılan, ucu ilmikli, kaygan uzun ip” anlamında araç adı olarak kullanılmaktadır. Kökeni Kırgızcadaki *çal-* “1. Çelme atmak, takmak; 2. Bağlamak, bir şeyi bir yere veya bir şeye tutuşturmak; 3. Kesmek, boğazlamak; 4. Gözetlemek, keşif yapmak, keşfe çıkmak; vs.” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 685) fiiline dayanmakta ve fiilden isim yapan *-mA* ekinin (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 143) eklenmesiyle yapılmıştır.

Çarkar (Чаркар)

Çarkar sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*’te “1. Ahır, ağıl, hayvan damı; 2. Bir bitki türü” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 701) anlamlarında kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinde bu sözcüğe rastlanılmamıştır. Karasayev, *Özdöştürülgön Sözdör*’de *çarkar* sözcüğünü “1. Athane, at ahır; 2. Ahır, ağıl; 3. Kabuk kırıntıları gibi ufak tozumsu şeylerin muhafaza edildiği çardak” anlamlarında vermiş ve Farsça kökenli sözcük olarak kaydetmiştir (Karasayev, 1986, s. 277).

Çege (Чеге)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *çege* sözcüğü “1. Çok küçük çivi; 2. *mec.* Dayanç, direk” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 708) anlamlarında tanıklanmıştır. Kırgız destanlarından “Cañıl Mırza” destanındaki *Ustaga kargı casatıp; Altından çege kakkanı...* “Ustaya mızrak yaptırıp, Altından çivi çaktı...” (Caynakova, 1998, s. 11) örneğinde geçen bu sözcük Kırgızcadaki daha çok sözlü edebiyat eserlerinde geçen sözcüklerden sayılmaktadır.

Hayvancılık başta olmak üzere birçok alanda kullanılan bu araç adı Türkçenin tarihi yazı dillerinden Karahanlıcada *çij* “demirden çivi” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 625),

Harezmcede *çeke* “çivi, mih” (Ünlü, 2012, s. 133), Kıpçakçada *çivü* “sivri uçlu alet, biz veya tığ” (<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/%C3%A7ivi>), Çağataycada *çibay* “çivi, mih” (Ünlü, 2013, s. 248) şekillerinde görülmektedir. Günümüz yazı dillerinden Türkiye Türkçesinde *çivi* “1. İki şeyi birbirine tutturmak, bir nesneyi bir yere sabitlemek için çakılan, ucu sivri, başlı, metal veya ağaçtan yapılmış ufak çubuk; mih; 2. Kalkan balığının üzerindeki düğmeye benzer kemiksi oluşum” (TS, 1998, s. 491) olarak görülmektedir.

Taramalardan görüldüğü üzere, *çege* sözcüğünün Eski Türkçe döneminden beri kullanıldığı görülmekte ve Türkçe kökenli sözcük olarak düşünülebilir. Hasan Eren, Türkiye Türkçesindeki *çivi* sözcüğünün İtalyancadan alındığı yolundaki savın yanlış olduğunu belirtmiştir (1999, s. 95).

Çıncır (Чынжыр), Cıncır (Жынжыр)

Çıncır sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*’te “1. Zincir, metal halkadan oluşan bağ; 2. Zincir, hükümlülerin eline, ayağına, boynuna vurulan demir bağ; 3. Bağ, ilişki; (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 595) anlamlarında kaydedilmiştir. *Kırgız Sözlüğü*’nde ise *çıncır* sözcüğü “zincir” (Yudahin, 2011, s. 270) olarak tanımlanmıştır. Türkiye Türkçesinde *zincir* “1. Bir birine geçmiş bir sıra metal halkadan oluşan bağ; 2. Art arda gelen şeylerin oluşturduğu dizi” (TS, 1998, s. 2516) anlamlarında verilmiş ve Farsça kökenli sözcük (*zencir*) olduğu kaydedilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/>). Kırgızcada ikinci hecedeki *c* ünsüzünün etkisiyle gerileyici benzeşmeye uğrayarak *z-* ünsüzü *ç-* ünsüzüne değişmiştir.

Çokoy (Чокой)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *çokoy* sözcüğü “1. Büyükbaş hayvanın baş derisinden yapılan çizme; 2. Keçe çizme” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 743) anlamlarında açıklanmıştır. *Kırgız Sözlüğü*’nde ise *çokoy* “tek parça deriden dikilen bir çeşit ayakkabı” (Yudahin, 2011, s. 278) olarak verilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu sözcük *Özdöştürülgön Sözdör*’de Çince kökenli (*tsyuhay*) olarak kaydedilmiştir (Karasayev, 1986, s. 251).

Çom (Чом)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *çom* sözcüğü “keçeden teyelleyerek yapılmış eyer” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 745) anlamında geçmektedir. Türkçenin tarihi yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesinde bu sözcüğe rastlanılmamıştır. Karasayev, *çom* sözcüğünün Kırgızcaya Uygurca aracılığıyla geçtiğini ve “deve, eşek üzerine konulan eyer veya eyer gibi şey” anlamında kullanıldığını kaydetmiştir (1986, s. 281).

Çülük (Чүлүк)

Çülük sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*'te “burunsak, burunluk” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 762), *Kırgız Sözlüğü*'nde *çülük* “öküzün burnuna geçirilen ağaç halka” (Yudahin, 2011, s. 289) anlamlarında verilmiştir. Türkçenin tarihi yazı dillerinde görülmeyen bu sözcüğün kökeniyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Dingirik (Дингирик)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *dingirik* sözcüğü “sopa, topuz” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 820) anlamlarında geçmektedir. Tarihi Türk yazı dillerinde görülmeyen bu sözcük *Özdöştürülgön Sözdör*'de *diñgirik* şeklinde verilmiş ve Farsça kökenli sözcük olarak kaydedilmiştir (Karasayev, 1986. s. 95).

Diñgeg (Дингег)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *diñgeg* sözcüğü “at bağlanan direk” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 821) anlamında tanımlanmıştır. Türkçenin tarihi yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesinde bu sözcüğe rastlanılmamış olup kökeniyle ilgili bir kaynağa de ulaşılamamıştır.

Eer (Ээр)

Kırgızca sözlüklerde *eer* sözcüğü “eyer” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 858; Yudahin, 2011, s. 322) anlamında açıklanmıştır. Bu sözcük tarihi Türk yazı dillerinden Karahanlıcada *eğer* “eyer” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 632), Kıpçakçada *eger* “eyer” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 70), Çağataycada *èger* “eyer, iger” (Ünlü, 2013, s. 324), Eski Anadolu Türkçesinde *eğer* “eyer” (Kantar, 2018, s. 246) şekillerinde geçmektedir.

Günümüz yazı dillerinde Türkiye Türkçesinde ise *eyer* sözcüğü “binek hayvanların sırtına konan, oturmaya yarayan nesne” (TS, 1998, S. 749) anlamında kullanılmaktadır.

Taramalardan görüldüğü gibi, bu sözcük Türkçenin eski dönemlerinden itibaren kullanılan bir araç adıdır. Hasan Eren, *eyer* sözcüğünün birçok Türkolog tarafından Türkçe kökenli sözcük olarak kabul ettiklerini ve diğer dillere Türkçeden geçtiğini belirtmiştir (1999, s. 142).

Eer tokum (Эер токум)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *eer tokum* sözcüğü “Eyer takımı” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 858) anlamıyla geçmektedir.

Eer turman (Эер турман)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *eer turman* sözcüğü “eyer örtüsü” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 858) olarak anlamlandırılmıştır. Türkçenin tarihi yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesinde bu sözcük yer almamaktadır. Sözcüğün *eer* “eyer” (bk. **eer**) ve *turman* “eyer takımları” (bk. **turman**) sözcüklerinin birleşiminden geldiği açıktır.

Kaamıt (Каамыт)

Kaamıt sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*’te “hamut” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1028), *Kırgız Sözlüğü*’nde de “hamut” (Yudahin, 2011, s. 377) anlamında tanımlanmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu sözcük günümüz Türk yazı dillerinden Türkiye Türkçesinde *hamut* “araba koşumunda atların boynuna geçirilen ağaç veya üstüne meşin geçirilmiş çember” (TS, 1998, S. 939) olarak geçmektedir. *Derleme Sözlük*’te *hamut* sözcüğü “1. Koşum hayvanlarının boynuna geçirilen ve araba kollarına tespit edilen deri kaplı koşum takımı; 2. Atın boynuna geçirilen koşum takımı” (DS, 2002, s. 186) olarak verilmiştir. Sevan Nişanyan, bu sözcüğün kökeninin belirsiz olduğunu, Bulgarca *hamút*, Sırpça *homut* (aynı anlamda) sözcüklerinin Türkçeden alıntı olabileceğini kaydetmiştir (<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/hamut>).

Kadoo (Кадоо)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *kadoo* sözcüğü “I. 1. Hayvanları bağlamak için yapılan kalın ağaç kazı; 2. Mıh, büyük çivi; 3. İnce, uzun ve kuru köknar; II. Yama; kırılmış,

çatlamış olan ağaç, metal eşyaları veya bozulmuş kaplamaları onarma” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1048) anlamlarında açıklanmıştır. *Kırgız Sözlüğü*’nde ise *kadoo* “1. At bağlanacak kazık; 2. Çivi” (Yudahin, 2011, s. 383) anlamlarında verilmiştir. Hayvancılıkta bir araç olarak kullanılan bu sözcük *kada-* “1. İğne ile tutturarak dikmek; 2. Saplamak; 3. “Ordo” aşık oyununda sınır çizgisinin yanına düşen aşığı vurmak, oyun dışı bırakmak; 4. Dikmek, dik olarak durdurmak; 5. Tutturmak, çivi ile iliştiirmek, bağlamak, çivilemek; 6. Tutturmak, takmak” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1043) fiiline -OO fiilden isim yapım ekinin (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 145) eklenmesiyle türetilmiştir.

Türkçenin tarihi yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesinde bu sözcük bulunmamaktadır.

Kamçı (Камчы)

Kamçı sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*’te “kamçı, kırbaç” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1077) olarak açıklanmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinden Köktürkçede *kamçu* “kamçı” (Tekin, 2003, s. 132), Eski Uyğurcada *kamçı* “kamçı” (Caferoğlu, 2021, s. 163), Karahanlıcada *kamçı* kamçı “Bir ucuna ip, deri vb. bağlı vurma araç” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 680), Harezmcade *kamçı* “kamçı” (Ünlü, 2012, s. 283), Kıpçakcada *kamşı* “kamçı” (Toparlı, 2014, s. 125), Çağataycada *kamçın* “kamçı” (Ünlü, 2013, s. 572) şekillerinde geçmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde ise *kamçı çalmak* “kamçılama, kırbaçlamak”, *kamçı kısdurmak* “kamçılama”, *kamçı urmak* “kırbaçlamak, kamçılama” (Kanar, 2018, s. 399) fiilleriyle birlikte kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde ise *kamçı* sözcüğü “1. Bir ucuna ip, deri bağlı vurma, dövme aracı; 2. Bir ucu yere bağlı, öbür ucu herhangi bir işte kullanılmak serbest bırakılan halat” (TS, 1998, s. 1178) anlamlarında verilmiştir.

Taramalardan görüldüğü üzere, bu sözcük Köktürkçe döneminden itibaren tarihi Türk yazı dillerinin tümünde görülmekte olup anlamını değiştirmeden hem Kırgızca hem de Türkiye Türkçesinde kullanılmaktadır. Nişanyan, *kamçı* sözcüğünün kesin olmamakla birlikte Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan **kamışgu* biçiminden evrilmiş olabileceğini ileri sürmüş ve Eski Türkçe *kam-* “öldüresiye dövmek” fiilinden türetildiğini belirtmiştir. (<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/kam%C3%A7%C4%B1>).

Kaptırğa (Каптырга)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *kaptırğa* sözcüğü “eyerin altına konulan keçe” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1102) anlamında kaydedilmiştir. *Kırgız Sözlüğü*’nde ise *kaptırğa* sözcüğü “çeldik” (Yudahin, 2011, s. 402) olarak anlamlandırılmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinden Kıpçakçada *ķapturġa* “zincir veya bukağı halkalarını bir araya toplayan demir” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 126), Çağataycada *ķapturġay* “çanta, büyük kese” (Ünlü, 2013, s. 578) şekillerinde açıklanmıştır. Türkiye Türkçesinde rastlanılmayan bu sözcüğün kökeniyle ilgili bilgilere ulaşılamamıştır.

Kaşar (Кашар)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *kaşar* sözcüğü “kışlık ağıl” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1138) olarak geçmektedir. Tarihi Türk yazı dillerinde *kaşar* sözcüğüne rastlanmamıştır. Türkiye Türkçesinde ise “kışlık ağıl” anlamında kullanılan bu sözcük bulunmamakta, ancak ağızlarda “çalı fasulyelerinin sarılması için yere dikilen çubuk” anlamında *haşar* sözcüğü görülmektedir (<https://www.sozluk.gov.tr>). Sözcüğün kökeniyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Kazık (Казык)

Kazık sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*’te “1. Kazık, toprağa çakılmak için hazırlanmış ucu sivri demir veya ağaç; 2. Dayanç, destek” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1173) anlamlarında kaydedilmiştir. Türkçenin tarihi dönemlerinden ilk olarak Eski Uygurcada *ķazġuk*, *ķazuk* “kazık” (Caferoğlu, 2021, s. 173) şeklinde görülmektedir. Karahanlıcada *ķazġuk* “kazık” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 697), Harezmcede *ķazuk* “kazık, kalas, değnek” (Ünlü, 2012, s. 302), Kıpçakçada *ķazuk* “kazık” (Toparlı, 2014, s. 135), Çağataycada *ķazuġ* “kazık, ucu sivri sopa” (Ünlü, 2013, s. 602), Eski Anadolu Türkçesinde *kazuh* “kazık” (Kanar, 2018, s. 423) şekillerinde geçmektedir. Türkiye Türkçesinde ise *kazık* sözcüğü “1. Toprağa çakılmak için hazırlanmış, ucu ince çubuk (çadır kazığı, hayvanı kazığa bağlamak); 2. Direk, sopa; 3. Yapıların temelinde kullanılan, toprağa çakılan veya toprak içine giren tahta (TS, 1998, S. 1256) vb. anlamlarında açıklanmıştır.

Taramalardan görüldüğü gibi, Türkçenin hemen hemen bütün tarihi yazı dillerinde kullanılan ve anlam olarak değişmeden günümüze kadar gelen *kazık* sözcüğünün Türkçe kökenli sözcük olup *kaz-* fiilinden türetildiği bilinmektedir (Clauson, 1972, s. 682). Sevan Nişanyan bu sözcüğün Eski Türkçe *kaz-* veya *kazın-* “hayvanı sağlam bir yere bağlamak” fiilinden Eski Türkçe fiilden isim yapan *+(g)Uk* ekıyla türetilmiş olduğunu kaydetmiştir (*kazık* < *kaz-(g)uk*) (<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/kaz%C4%B1k>).

Keci (Кежи)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *keci* sözcüğü “koyun bağlanan ip” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1176) anlamında geçmektedir. *Kırgız Sözlüğü*’nde ise *keci* “koyun bağlamak için kullanılan ip” (Yudahin, 2011, s. 428) olarak görülmektedir. Türkçenin tarihi yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesinde rastlanılmayan bu sözcüğün kökeni de belirsizdir.

Kemeç (Кемэч)

Kemeç sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*’te “Vahşi atı ehlileştirirken ağzına bağlanan kayış, ip veya kısa sopa” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1189) anlamında kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesinde bu sözcük görülmemektedir. *Özdöştürülgön Sözdör*’de söz konusu araç adı Kırgızca kökenli arkaik sözcük olarak belirtilmiştir (Karasayev, 1986, s. 149).

Kendir (Кендир)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *kendir* sözcüğü “kendir, kenevir” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1193) olarak verilmiştir. *Kırgız Sözlüğü*’nde ise *kendir* sözcüğü “Latince adı Vincetoxicum biricum olan bir bitkidir ki lifi kendir yerini tutar; bayağı kenevir” (Yudahin, 2011, s. 437) şeklinde geçmektedir. Söz konusu sözcük tarihi Türk yazı dillerinden Eski Uyğurcada *kāndir*, *kāntir* “kendir, kenevir” (Caferoğlu, 2021, s. 105-106), Kıpçakçada *kendir* “kendir, kınnap” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 138), Çağataycada *kendir* “keten, keten tohum” (Ünlü, 2013, s. 610) olarak görülmektedir. Günümüz Türk yazı dillerinde Türkiye Türkçesinde *kendir* “1. Kendir, 2. Kenevir yapılmış” (TS, 1998, s. 1273) anlamlarında tanımlanmıştır. Anadolu ağızlarında ise *kendir* “Urgan, ip” (DS, 1975, c. 8) olarak geçmektedir.

Taramalardan görüldüğü gibi, tarımcılık ve hayvancılık başta olmak üzere birçok alanda bir şeyi bağlama aracı adı olarak kullanılan *kendir* sözcüğü Türkçenin en eski dönemlerinden beri görülmektedir. Ancak bu sözcüğün Türkçe kökenli olduğuna dair kesin bilgi de verilmemiştir. Sevan Nişanyan, söz konusu sözcüğün Sanskritçe *gāndhāra* “1. Hindistan'da bir ülke, bugün Afganistan'da Kandahar bölgesi; 2. Kenevir bitkisinin uçları” sözcüğünden alıntı olabileceğini, ancak bu kesin olmadığını belirtmiştir (<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/kendir>). Hasan Eren da, *kendir* sözcüğünün kökeninin bilinmediğini, Gombocz ve Doerfer gibi dil bilginlerinin görüşüne göre yabancı bir dilden gelmiş olabileceğini kaydetmiştir (1999, s. 230).

Koroo (Корoo)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *koroo* sözcüğü “1. Avlu; 2. Ağıl, hayvanların barındığı çit veya duvarla çevrili yer; 3. Küçükbaş hayvan sürüsü” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1323) olarak anlamlandırılmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinden Karahanlıcada *korıg* “bey vb..nin muhafaza altına aldığı yer, korunan yer” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 730), Harezmcede *koruğ* “korunan (yer), harem” (Ünlü, 2012, s. 337), Çağataycada *koruğ* “koru, bağ” (Ünlü, 2013, s. 649) şekillerinde görülmektedir.

Kırgızcada “ağıl, hayvanların barındığı çit veya duvarla çevrili yer” anlamında kullanılan *koroo* sözcüğünün kökenini Eski Türkçedeki *korı*- “bir toprak parçasını çitle çevirmek veya korumak” (Clauson, 1972, s. 645-646) sözcüğüne dayandırmak mümkündür. Buna göre, *koroo* sözcüğü Türkçe kökenli sözcük olup *korı*- fiiline -g fiilden isim yapım ekinin (Gabain, 1988, s. 51) eklenmesiyle türetilmiştir (*koroo* < ET. *korı*-g).

Kögön (Көгөн)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *kögön* sözcüğü “genellikle yaylalarda, küçükbaş hayvanları bağlamak için küçük yularları olan gerilmiş ip, urgan” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1346) anlamında tanımlanmıştır. *Kırgız Sözlüğü*'nde ise *kögön* “uzun urgandan ve ona bağlanan küçük iplerden ibaret olan koyun bağlanacak yer” (Yudahin, 2011, s. 497) olarak anlamlandırılmıştır. Yapılan araştırmalar ve incelemeler sonucunda bu sözcüğün kökenine erişilmemiştir.

Körpöçö (Көрпөчө)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *körpöçö* sözcüğü “1. Eyerin üzerine serilen minder; 2. Oturmaya yarayan ince minder” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1376) anlamlarında açıklanmıştır. Bu sözcüğün kökeninin Eski Türkçedeki *körpe* “çok genç bir kuzunun derisi” (Clauson, 1972, s. 737) sözcüğünden geldiğini söylemek mümkündür. *Körpe* sözcüğüne küçültme ve kuvvetlendirme bildiren +çA isimden isim yapım ekinin (Gabain, 1988, s. 43) eklenmesiyle oluşmuş sözcüktür.

Küç unaa (Күч унаа)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *küç unaa* sözcüğü “çift sürmek, kağı çekmek vb. işler için kullanılan hayvan” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1450) olarak tanımlanmıştır. Bu sözcük tarihi Türk yazı dilleri ve Türkiye Türkçesinde bulunmamaktadır. Sözcüğün Kırgızcadaki *küç* “1. Fiziksel güç, efor, kuvvet; 2. Yetenek, kabiliyet; 3. Güç, bir işi yapabilme niteliği; 4. Güç, büyük etkinliği ve önemi olan nitelik; 5. Kudret, maddi güç; 6. Güç, kuvvet, takat, hâl; 7. Güç, bir ulus, bir ordu vb.nin ekonomik, endüstriyel ve askerî potansiyeli; 8. Güç, çetin” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1449) ve *unaa* “1. Binek hayvanı; 2. Taşıt, ulaşım aracı” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2160) sözcüklerinin birleşiminden oluştuğu açıktır.

Küyöö (Күйөө)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *küyöö* sözcüğü “I. 1. Koca, eş; 2. Güveyi, evlenecek olan erkeğe verilen ad, damat; 3. Güveyi, kızın ailesinden olan büyüklere göre kızın kocası, damat; II. Atılan ağın içinde yem bağlanan çubuk” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1479) anlamlarında geçmektedir. *Kırgız Sözlüğü*’nde ise *küyöö* “güveyi, damat, genç koca” (Yudahin, 2011, s. 544) olarak kaydedilmiştir.

Tarihi Türk yazı dillerinden Eski Uygurcada *küdagü* “güveyi” (Caferoğlu, 2021, s. 120), Karahanlıcada *küdegü* “damat, güveyi” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 754), Harezmi Türkçesinde *küdegü* “damat, güveyi” (Ünlü, 2012, s. 361), Kıpçakçada *küyev*, *küyegü*, *küyöv* “damat, güveyi” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 170), Çağataycada *küyev* sözcüğü “güveyi, damat” (Ünlü, 2013, s. 687) şekillerinde görülmektedir. Türkiye Türkçesinde ise *güvey* sözcüğü “1. Evlenmekte olan bir erkeğe, evlenme törenin de

verilen ad; 2. Bir kızın ailesinden olan büyüklere göre kızın kocası, damat” (TS, 1998, s. 916) anlamlarında kullanılmaktadır.

Taramalardan görüldüğü üzere, söz konusu sözcük Türkçenin en eski yazılı dönemlerinden beri çeşitli kaynaklarda geçmektedir. Bu sözcük Kırgızcada esas anlamını koruyarak *küyöö* şeklinde bulunmakta olup aynı zaman anlam genişlemesine de uğrayarak “atılan ağın içinde yem bağlanan çubuk” anlamını da kazanmıştır.

Mamı (Мамы)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *mamı* sözcüğü “at bağlama direği” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1509) anlamında tanıklanmıştır. *Kırgız Sözlüğü*’nde ise *mamı* “obanın önünde at bağlanacak direk” (Yudahin, 2011, s. 551) anlamında verilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesinde rastlanılmayan bu sözcüğün kökeniyle ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Mamıça (Мамыча)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *mamıça* sözcüğü “küçük at bağlama direği” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1509) anlamında kaydedilmiştir. *Mamı* sözcüğüne küçültme bildiren +çA isimden isim yapım ekinin (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 106) eklenmesiyle oluşturulmuş bir araç adıdır (*bk. mamı*).

Mom (Мом)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *mom* sözcüğü “mum, bal mumu” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1563) anlamında verilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinde bulunmayan bu sözcük Türkiye Türkçesinde *mum* “1. Bir fitilin etrafına erimiş bal mumu, içyağı, stearik asit veya parafin dökülerek genellikle silindir biçiminde dondurulan ince, uzun ışık aracı; 2. Bal mumu; 3. Tertemiz, düzgün” (TS, 1998, S. 1590) anlamlarında tanıklanmış ve kökeninin Farsça *mūm* sözcüğüne dayandığı belirtilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/>). Ayrıca *Özdöştürülgön Sözdör*’de de Farsça kökenli sözcük olarak kaydedilmiştir (Karasayev, 1986, s. 197).

Moyunturuk (Моюнтурук)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *moyunturuk* sözcüğü 1. “Boyunduruk, çift süren veya arabaya koşulan hayvanların birlikte yürümelerini sağlamak için boyunlarına geçirilen bir tür ağaç çember.” 2. “Boyunluk.” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1570) şeklinde kaydedilmiştir. Karahanlıcada, *boyunduruk* “Her iki öküzün birden boynunun üzerine konulan ağaç parçası.” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 597) olarak kaydedilmiştir. Harezmi Türkçesinde *boyunduruk* sözcüğü “Boyunduruk” (Ünlü, 2013, s. 108). Kıpçakçada *boyunduruk* sözcüğü “boyunduruk” anlamıyla kaydedilmiştir. (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 35) Türkiye Türkçesinde *boyunduruk* sözcüğü “çift süren veya arabaya koşulan hayvanların birlikte yürümelerini sağlamak için boyunlarına geçirilen bir tür ağaç çember.” (TS, 1998, S. 339) olarak tanıklanmıştır. Karahanlıcada *boyın*, *boyun* sözcüğü (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 597) tanıklanmış olup *turuk* sözcüğüyle birleşerek oluşturulmuş bir araç adıdır.

Oloñ (Олоң)

Kırgızca-Türkçe Sözlükte *oloñ* sözcüğü “1. Kolanın ucunda eyere bağlanan kayış; 2. Gür ve uzun (saç)” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1631) anlamlarında kaydedilmiştir. Türkçenin tarihi yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesinde bu sözcüğe rastlanılmamıştır. Sözcüğün kökenini Moğolcada bulunan *olon* “çok, fazla, sayısız, çok sayıda, binlerce, yığın, top, küme, çoğunluk” (Karaağaç, 2017, s. 740) sözcüğüyle ilişkilendirmek mümkündür.

Oozduk (Ооздук)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *oozduk* sözcüğü “gem” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1649) anlamında açıklanmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu sözcük Türkiye Türkçesinde *ağızlık* “1. Bir ucuna sigara takılan, öbür ucundan nefes çekilen çubuk biçimindeki araç; 2. Nefesli çalgılarda ağza gelen yer; 3. Hayvanın ısırmasına, zararlı bir şey yemesine engel olmak için ağzına takılan tel, deri vb. kafes; huni; 4. Telefon vb. cihazlarda ağza yaklaştırılan bölüm; 5. Kuyu bileziği; 6. Su tesisatında su alıp vermeye yarayan vanalı uç; 7. Yemiş küfelerinin üzerine yapraklı dallarla yapılan kapak; 8. Dokumacılıkta çözgünün açılıp kapandığı ve içinden mekiğin geçtiği yer; 9. Bir şeyin başladığı yer” (TS, 1998, s. 42-43) anlamlarında kullanılmaktadır.

Bu sözcük Eski Türkçedeki *ağız* “insanın ve bütün hayvanların ağzı” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 543) sözcüğüne +*ilk* isimden isim yapım ekinin (Gabain, 1988, s. 44) eklenmesiyle türetilmiştir. Kırgızca eklerde görülen -*l*->(-*d*-)>-*t*- değişiminden (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 87) dolayı +*ilk* eki +*duk* şeklini almıştır (*oozduk* < *ağız-lık*).

Otoo (Оттоо)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *otoo* sözcüğü “1. Çobanların yaylaya giderken götürdükleri küçük keçe çadır; 2. Yeni gelin için kurulan küçük çadır” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1674) anlamında görülmektedir. Tarihi Türk yazı dillerinden ilk olarak Karahanlıcada *otağ* “çadır” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 779) olarak geçmektedir. Daha sonraki dönemlerden Harezmcede *otağ* “otağ, çadır” (Ünlü, 2012, s. 451), Kıpçakçada *otak* “çadır, kırdaki vatan” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 206), Çağataycada *otağ* “çadır” (Ünlü, 2013, s. 866), Eski Anadolu Türkçesinde *odak* “çadır” (Kanar, 2018, s. 512) ve *otağ* “büyük çadır” (Kanar, 2018, s. 527) şekillerinde kaydedilmiştir. Günümüz Türk yazı dillerinden Türkiye Türkçesinde *otağ* “büyük ve süslü çadır” (TS, 1998, s. 1702) anlamında kullanılmaktadır.

Taramalardan görüldüğü üzere, Kırgızcadaki *otoo* sözcüğü Eski Türkçeden beri Türkçenin bütün yazılı dönemlerinde “çadır” anlamında kullanılan sözcüktür. Sevan Nişanyan, bu sözcüğün Eski Türkçe *ota*- “ateş yanmak, duman tütmek” fiilinden +(I)ğ fiilden isim yapım ekinin (Gabain, 1988, s. 51) ekiyle türetildiğini ileri sürmüştür (*otoo* < *ot-a-ğ*). Ayrıca Türkiye Türkçesindeki *oda* sözcüğünün *otağ* sözcüğünden evrildiğini belirtmiştir (<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/oda>).

Saray (Сарай)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *saray* sözcüğü “1. Saray, hükümdarların veya devlet başkanlarının oturduğu büyük yapı; 2. Ahır, evcil büyükbaş hayvanların barındığı kapalı yer, hayvan damı” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1781) anlamlarında geçmektedir. Tarihi Türk yazı dillerine baktığımız zaman Harezmcede *sarāy* “ev, bina, saray” (Ünlü, 2012, s. 503), Kıpçakçada *sarāy* “saray, ev” (Toparlı, 2014, s. 227), Çağataycada *saray* “saray, büyük konak” (Ünlü, 2013, s. 950) olarak kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde ise *saray* sözcüğü “hükümdarların veya devlet başkanlarının oturduğu büyük yapı” (TS, 1998, S. 1910) olarak anlamlandırılmış ve Farsça kökenli *serāy* sözcüğünden geldiği

kaydedilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/>). Karasayev de, *saray* sözcüğünün Kırgızcaya Farsçadan geçmiş olduğunu belirtmiştir (1986, s. 238). Bu sözcüğün Kırgızcadaki “ahır, evcil büyükbaş hayvanların barındığı kapalı yer, hayvan damı” anlamında anlam kötüleşmesine uğrayarak meydana geldiği düşünülebilir.

Suuluk (Суулык)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te yer alan *suuluk* sözcüğü “I. 1. Suluk zinciri; 2. Gem. II. Havlu; III. 1. Yağmurluk, yağmurdan korunmak için üste giyilen giysi; 2. Eğitilmekte olan alıcı kuşlara yemle birlikte verilen su” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1868) anlamlarında açıklanmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinde *suuluk* sözcüğü ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *suwluk* “1. Mendil; 2. Sarık” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 838) anlamlarında tanıklanmıştır. Harezmcede *suvluk* “1. Sarık, 2. Su tulumu” (Ünlü, 2012, s. 537) şeklinde geçmektedir.

Türkiye Türkçesinde ise *suluk* sözcüğü “1. Oda içerisinde yıkanmak için ayrılmış küçük yer; 2. Kuş kafeslerine su konan kap; 3. Küçük çocukların başlarında, yer yer saç dökülmesi ve kabartılarla beliren bir deri hastalığı; 4. Yarışmacıların su, glikozlu su, meyve suyu ve çay koymalarına yarayan su kabı; 5. Tavukların su ihtiyaçlarını karşılamak için uzun, yuvarlak küçük çanak veya damlalıklı biçimlerde değişik malzemeden yapılmış yarı otomatik veya otomatik düzen; 6. Büyük baş hayvanların barındığı yerlerde su içmelerini kolaylaştıran küçük tekne veya havuz” (TS, 1998, S. 2040) anlamlarında kullanılmaktadır. *Derleme Sözlüğü*’nde *suluk* “1.Oda içinde küçük banyo, gusulhane. 2. El yıkamak için kullanılan yer, lavabo; 3. Hayvan sulanan yer; 4. Mutfakta su dökülen yer; 5. Su deposu; 6. Ev çatısında bulunan tahta oluk; 7. Uzun yollarda yolcuların yararlanmaları için açılan kuyuların yanındaki taş yalak; 8. Üzüm çiğnemeye yarayan taştan ya da tahtadan yapılmış büyük tekne; 10. Musluk; 11. Hamam takımı, hamam havlusu; 12. At dizginlerinin altındaki zincire takılan halka vs.” (<https://sozluk.gov.tr/>), *Zanaat Terimleri Sözlüğü*’nde “Dizginin atın ağzına gelen demir kısmı” (<https://sozce.com/nedir/290589-suluk>) anlamlarında kaydedilmiştir.

Kırgızcadaki *suuluk* sözcüğünün Eski Türkçedeki *suv* “su” (Clauson, 1972, s. 783) sözcüğüne +*Ilk* isimden isim yapım ekinin (Gabain, 1988, s. 44) eklenmesiyle oluşmuş bir sözcük olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Tačka (Тачка)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *tačka* sözcüğü “el arabası” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1926) anlamında kaydedilmiştir. Kırgızcaya Rusçadan geçmiş sözcük olduğu bilinmektedir.

(<https://demek.ru/soz/?q=%D0%A2%D0%B0%D1%87%D0%BA%D0%B0>)

Taman tuzak (Таман тузак)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *taman tuzak* sözcüğü “1. Atı yakalamak için ayağına geçirilen tuzak; 2. Tuzak, komplo” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1942) anlamında verilmiştir. Bu birleşik sözcüğün Kırgızcadaki *taman* “1. Ayak tabanı; 2. Taban, ayakkabının alt bölümü; 3. Taban, dip; 4. Ark, kanal vb. dibi; 5. Bazı eşyaların yassı tarafı, yüzü” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1941) ve *tuzak* “1. Tuzak, kuş veya yaban hayvanlarını yakalamaya yarayan araç veya düzenek; 2. *mec.* Tuzak, birini güç ve tehlikeli bir duruma düşürmek için kurulan düzen, komplo” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2125) sözcüklerinin birleşiminden meydana geldiği açıktır.

Taralga (Таралга)

Taralga sözcüğü *Kırgızca-Türkçe Sözlük*'te “Üzengi kayışı” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 1957) anlamında tanımlanmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesinde bu sözcük görülmemekte olup kökeniyle ilgili herhangi bir bilgiye de ulaşılamamıştır. Sözcüğün kökeninin Eski Türkçedeki *tara-* “taramak” (Clauson, 1972, s. 532) fiiline dayandığını düşünürsek *-l-* fiilden fiil yapım eki (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 151) ve *-ga* fiilden isim yapım ekinin (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 138) eklenmesiyle türetilmiş olduğunu söylemek mümkündür (*taralga* <*tara-l-ga*).

Temingi (Теминги)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *temingi* sözcüğü “1. Üzengi kayışının alt kısmı; 2. Kuşların kanadı; 3. Üzengi: *Üzöñgünü “temingi” dep aytabız* “Üzengiye “temingi” diyoruz” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2000) anlamlarında açıklanmıştır. Tarihi Türk yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesinde bu sözcük bulunmamaktadır.

Temingi sözcüğü Kırgızcadaki *temin-* “1. At sürmek için ayaklarıyla atın böğrüne vurmak; 2. Ayaklarıyla üzengiye basmak; 3. *mec.* Hedefine doğru hareket etmek,

ilerlemek; 4. *mec.* Saldırmak, atılmak, hücum etmek” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2000) fiiline -*GI* (Kasapoğlu Çengel, 2020, s. 140) fiilden isim yapım ekinin eklenmesiyle türetilmiştir (*temingi* < *temin-gi*).

Tizgin (Тизгин)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *tizgin* sözcüğü “1. Dizgin, gemin uçlarına bağlanarak hayvanı yönleltmeye yarayan kayış; 2. Dokuma alet türü (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2056) anlamlarında tanıklanmıştır. *Kırgız Sözlüğü*’nde ise *tizgin* “1. Dizgin, tenbiye (arabaya koşulan atın uzun dizgini); 2. Kırgız dokuma tezgâhının bir kısmıdır” (Yudahin, 2011, s. 741) olarak geçmektedir. Türkçenin tarihi yazı dillerinden ilk olarak Karahanlıcada *tizgin* “dizgin” (Ecilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 885) şeklinde kaydedilmiştir. Harezmi Türkçesinde *tizgin* “dizgin, yular” (Ünlü, 2012, s. 597), Kıpçakçada *tizgin* “dizgin” (Toparlı ve diğerleri, 2014, s. 278), Çağataycada *tizgin* “inan, gem” (Ünlü, 2013, s. 1138), Eski Anadolu Türkçesinde *dizgün* “dizgin” (Kanar, 2018, s. 217) olarak kullanılmaktadır. Günümüz yazı dillerinden Türkiye Türkçesinde de *dizgin* “gemin uçlarına bağlanarak hayvanı yönleltmeye yarayan kayış” (TS, 1998, S. 607) anlamında görülmektedir.

Taramalardan görüldüğü üzere, Türkçenin Karahanlıca döneminden itibaren görülen *tizgin* sözcüğü Türkçenin sonraki dönemlerinin tümünde mevcut olup Türkçe kökenli olduğu açıktır. Bu sözcüğün kökeni Eski Türkçedeki *tiz-* “bir sıraya dizmek” (Clauson, 1972, s. 572) fiiline dayanmakta olup fiilden isim yapan -*gIn* ekinin (Gabain, 1988, s. 52) eklenmesiyle türetilmiştir (<https://www.nisanyansozluk.com>).

Toyur torsuk (Тююр торсук)

Kırgızca-Türkçe Sözlük’te *toyur torsuk* sözcüğü “At bakıcılarının kullandıkları küçük tulum” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2086) anlamında tanıklanmıştır. Hayvancılıkta kullanılan bu araç adının *toyur* ve *torsuk* sözcüklerinin birleşiminden oluştuğu açıktır. *Torsuk* sözcüğü Kırgızcada “Kımız vb. içecekleri koymak için deriden yapılan tulum” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2082) olarak geçmektedir. Bu sözcük tarihi Türk yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesinde bulunmamaktadır.

Turman (Турман)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *turman* sözcüğü “1. Eyer takımları: *At turmandarın casalgalo* “Atların eyer takımlarını süsleme”; 2. Ufak tefek ev eşyaları: *Men üy turmanın casagandı bilem* “Ben ev eşyalarını yapmayı biliyorum” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2113) anlamlarında kaydedilmiştir. Tarihi Türk yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesinde rastlanılmayan bu sözcüğün kökeni de bilinmemektedir.

Ukuruk (Укрук)

Kırgızca-Türkçe Sözlük'te *ukuruk* sözcüğü “atı yakalamada kullanılan ucu kementli sırık” (Arıkoğlu ve diğerleri, 2018, s. 2156) anlamında kaydedilmiştir. Türkçenin tarihi yazı dillerinden Karahanlıcada *ukruk* “kement” (Ecilasun-Akkoyunlu, 2020, s. 1043), Kıpçakçada *ukruk* “otlakta atın bağlandığı ip” (Toparlı ve diğerleri, 2000, s. 150) şekillerinde görülmektedir. Türkiye Türkçesinde bulunmayan bu araç adının kökeniyle ilgili de herhangi bir kaynağa ulaşılamamıştır. Ancak bu sözcük Eski Türkçe döneminde kullanılan sözcük olduğundan Türkçe kökenli sözcük olduğu düşünülebilir.

SONUÇ

“*Kırgızcadaki Çiftçilikle İlgili Araç ve Gereç Adları*” adlı bu tez çalışmasının konusunu, çağdaş Türk yazı dillerinden olan Kırgızcadaki tarım ve hayvancılıkta kullanılan araç ve gereç adlarının art zamanlı ve eş zamanlı karşılaştırmalı incelenmesi oluşturmaktadır. K. K. Yudahin’in “*Kırgız Sözlüğü*” (çev: Abdullah Taymas, 2011) ve E. Arıkoğlu, C. Alimova, R. Askarova ve B. K. Selçuk tarafından hazırlanan “*Kırgızca-Türkçe Sözlük*” (2018) adlı sözlükler tez çalışmamızın temel kaynağıdır.

Bu tez çalışması iki bölümden oluşmakta ve ele alınan sözcükler *Kırgızcadaki Tarımcılık Alanında Kullanılan Araç ve Gereç Adları*, *Kırgızcadaki Hayvancılık Alanında Kullanılan Araç ve Gereç Adları* şeklinde iki bölüm altında leksikolojik açıdan incelenmiştir.

Çalışmamızda Kırgızcadaki tarım ve hayvancılıkta kullanılan araç ve gereç adlarıyla ilgili sözcükler tarama yöntemiyle söz konusu sözlüklerden tespit edilmiştir. Daha sonra bu sözcüklerin tarihi Türk yazı dillerindeki ve Türkiye Türkçesindeki karşılıkları belirlenerek ses, şekil ve anlam bakımından karşılaştırma yöntemiyle incelenmiştir. Böylece söz konusu terimlerin Kırgızcanın söz varlığındaki yeri, dış ve içyapıları, ne ölçüde Türkçe kökenli olduğu, ne ölçüde diğer dillerden alındığı ve diğer özellikleri çalışma içerisinde ortaya konmuştur.

Kırgızca-Türkçe Sözlük’ten (2018) 141 tane çiftçilikte kullanılan araç ve gereç adları, *Kırgız Sözlüğü*’nden (2011) ise 70 tane çiftçilikte kullanılan araç ve gereç adları tespit edilmiştir. Buna göre tezimizde sonuç olarak tarımcılıkla ilgili 61 sözcük, hayvancılıkla ilgili 80 sözcük olmak üzere toplam 141 tane sözcük art zamanlı ve eş zamanlı karşılaştırma yöntemiyle incelemeye alınmıştır.

Çalışmamızın sonucunda leksikolojik açıdan incelenen bu sözcüklerin kökeniyle ilgili şu tespitler elde edilmiştir:

1. Kırgızcadaki tarımcılık ve hayvancılıkla ilgili 25’den fazla Türkçe kökenli sözcük bulunmaktadır. Örneğin; *bastırık* (bk. **bastırık**), *booluk* (bk. **booluk**), *çalgı* (bk. **çalgı**), *çelek* (bk. **çelek**), *döşü* (bk. **döşü**), *elek* (bk. **elek**) vs.

2. Kırgızcada tarımcılık ve hayvancılıkla ilgili Moğolca kökenli sözcükler bulunmaktadır. Örneğin; *arkan* (bk. **arkan**), *oloñ* (bk. **oloñ**) *atalgı* (bk. **atalgı**), *cıloo* (bk. **cıloo**) vs.

3. Kırgızcada tarımcılık ve hayvancılıkla ilgili Arapça kökenli sözcükler bulunmaktadır. Örneğin; *satıl* (bk. **satıl**), *abayı* (bk. **abayı**), *kurcun* (bk. **kurcun**), *küp* (bk. **küp**), *bel tanap* (bk. **bel tanap**)

4. Kırgızcada tarımcılık ve hayvancılıkla ilgili Farsça kökenli sözcükler bulunmaktadır. Örneğin; *ambar* (bk. **ambar**), *ambur* (bk. **ambur**), *araa* (bk. **araa**), *cubaz* (bk. **cubaz**), *abayı* (bk. **abayı**), *abzal* (bk. **abzal**), *abzel* (bk. **abzel**) vs.

5. Kırgızcada tarımcılık ve hayvancılıkla ilgili Rusça kökenli sözcükler bulunmaktadır. Örneğin; *taçka* (bk. **taçka**), *pilorama* (bk. **pilorama**) *rogatka* (bk. **rogatka**), *pritsep* (bk. **pritsep**), *seyalka* (bk. **seyalka**) vs.

6. Kırgızcada tarımcılık ve hayvancılıkla ilgili kökenleri belirsiz sözcükler bulunmaktadır. Örneğin; *Buursun* (bk. **buursun**), *döşü* (bk. **döşü**), *sañsa* (bk. **sañsa**), *supar* (bk. **supar**), *ak bıştan* (bk. **ak bıştan**) vs.

Kırgızcadaki tarımcılık ve hayvancılıkla ilgili morfolojik olarak incelendiğinde şu sonuçlar elde edilmiştir:

1. Kırgızcada tarımcılık ve hayvancılıkla ilgili kök yapıdaki bazı sözcükler şunlardır: *Cadı* (bk. **cadı**), *cip* (bk. **cip**), *çom* (bk. **çom**), *mom* (bk. **mom**) vs.

2. Kırgızcada tarımcılık ve hayvancılıkla ilgili türetilmiş bazı sözcükler şunlardır: *bastırık* (bk. **bastırık**), *booluk* (bk. **booluk**), *cançuur* (bk. **cançuur**), *cazdık* (bk. **cazdık**), *çalgı* (bk. **çalgı**), *çapkıç* (bk. **çapkıç**) vs.

3. Kırgızcada tarımcılık ve hayvancılıkla ilgili birleşik sözcüklerden bazıları şunlardır: *Sokbilek* (bk. **sokbilek**), *atkana* (bk. **atkana**), *moyunturuk* (bk. **moyunturuk**) vs.

Bu tez çalışması, dünyadaki diğer göçmen toplumlar gibi Kırgızların da temel gelir ve geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık alanındaki araç ve gereç adlarının Kırgızcanın söz varlığında önemli yere sahip olduğunu göstermiştir. Türkoloji alanında tarım ve hayvancılık alanlarındaki söz varlığı üzerine yapılmış araştırmaların eksikliğinin giderilmesine katkıda bulunmak ve bu konulara araştırmacıların dikkatini çekmek için de yapılmış olan çalışmamız söz konusu konuyla ilgili Türkiye’de yapılan ilk çalışma olma önemini taşımaktadır.

DİZİN

Aarı momu, 32	Baldehyke, 38
Aarıkana, 32	Balka, 13
Abayı, 32	Balta, 13
Abılgaşı, 9	Bara, 13
Abzal, 33	Barskan, 14
Abzel, 33	Bastırık, 14
Agıl, 33	Baylooç, 38
Ak Bıştan, 34	Baylooçtor, 38
Ak Kankı, 34	Bel Kayış, 39
Akır, 34	Bel Tanap, 40
Akırça, 34	Bocu, 40
Amaç, 9	Booluk, 14
Amadana Kayış, 35	Burçak, 40
Ambar, 10	Buursun, 15
Ambur, 10	Cadı, 41
Ancam, 35	Calpooç, 42
Araa, 10	Camıyan, 42
Araalagıç, 11	Can Kayış, 42
Arkan, 11	Cançuur, 15
Aştımkana, 12	Cazdik, 15
Aştoo, 35	Celdik, 42
At Cabdik,	Cele, 43
At Cabuu, 36	Cem Baştık, 43
Atalgı, 36	Cıloo, 43
Atkana, 36	Cip, 43
Attiş, 12	Cip-arkan, 44
Ayırmaç, 36	Cubaz, 44
Bakır, 12	Cügön, 44
Bal Çelek, 37	Çalgı, 16

Çalma, 44	Kemeeç, 51
Çapkıç, 17	Kendir, 51
Çarkar, 45	Ketmen, 21
Çege, 45	Koroo, 52
Çelek, 17	Koş, 21
Çınçır, 46	Kögön, 52
Çokoy, 46	Körpöçö, 53
Çom, 47	Kurcun, 22
Çot, 17	Kuurguç, 22
Çot Kerki, 18	Küç unaa, 22
Çöpçü, 29	Küp, 23
Çülük, 47	Kürök, 23
Dingirik, 47	Küyöö, 53
Diñgeg, 47	Mamı, 54
Döşü, 18	Mamıça, 54
Döşüçö, 18	Meti, 24
Eer, 47	Mom, 54
Eer Tokum, 48	Moyunturuk, 55
Eer Turman, 48	Nagçagır, 24
Elek, 18	Oloñ, 55
Gusenitsa, 19	Oozduk, 55
Kaamıt, 48	Orok, 24
Kadoo, 48	Otoo, 56
Kamçı, 49	Pilorama, 25
Kampa, 19	Pritsep, 25
Kap, 19	Rogatka,
Kaptırğa, 50	Sañsa, 25
Karskan, 20	Saray, 56
Kaşar, 50	Sarcın, 26
Kazık, 50	Satıl, 26
Keci, 51	Seyalka, 26
Keden, 20	Sokbilek, 26

Soku, 27

Supar, 27

Suuluk, 57

Süñgü, 27

Taçka, 58

Taman tuzak, 58

Taralga, 58

Tegirmen, 28

Temindik, 29

Temingi, 58

Tırmak, 29

Tırmooç, 29

Tizgin, 59

Toyur torsuk, 59

Traktor, 43

Turman, 60

Ukuruk, 60

Urma, 30

KAYNAKÇA

- Arıkoğlu ve diğerleri (2018). *Kırgızca-Türkçe Sözlük*, Ankara: Bengü Yayınevi.
- Caferoğlu, A. (2021). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, G. (1972), *An Etimological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford: Oxford University Press.
- Ercilasun, A.B. ve Akkoyunlu, Z. (2020). *Divanu Lügati't-Türk*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gül, B. (2004). *Eski Türk Tarım Terimleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- <https://abdullahabdurrahman.wordpress.com/2020/11/05/yular-ve-dizgin-sozcuklerinin-kokenleri-alintidir/>.
- <https://sozluk.gov.tr/>.
- <https://www.kamus.osmanice.com>.
- <https://www.nisanyansozluk.com>.
- Kanar, M. (2018). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları.
- Karabacak, S. (2018). *Arap Harfli Moğolca Sözlüklerde Tarım Terminolojisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Karadoğan, A. (2013), “Balta Kelimesinin Kökenine Dair”, *Dil Dergisi*, Ankara Üniversitesi TÖMER, Sayı:159, s. 5-11.
- Kaya, M. (2022). Eski Türkçe Tarım Terimlerinin Anadolu Ağızlarındaki Durumu. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6(4), 1460-1486.
- Okçu, C. (2015). *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Derlenmiş Tarım Sözcükleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Edirne).
- Tekin, T. (2020). *Orhon Yazıtları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toparlı, R., Çögenli, M. S., ve Yanık, H. N. (2000), *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toparlı, R., Vural, H. ve Karaatlı, R. (2014). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Turan, F., (2001), *Eski Oğuzca Sözlük Bahşayış Lügati*, İstanbul: BAY Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğü* (1932-1934). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ünlü, S. (2012). *Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü*, Konya: Eğitim Kitabevi.

Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Konya: Eğitim Kitabevi.

Yavaş, G. (2016). *İç Anadolu Bölgesi Ağzlarında Ev, Mutfak, Tarım ve Hayvancılık Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kültür Üniversitesi.

Yudahin, K.K, (2011). *Kırgız Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

EKLER

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU FORMU

**ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU**

**ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞINA**

Tarih: 09/12/2024

Tez Başlığı: "Kırgızcadaki Çiftçilikle İlgili Araç ve Gereç Adları"

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 85 sayfalık kısmına ilişkin, 09/12/2024 tarihinde şahsım/tez danışmamın tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %16'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- ☒ Kaynakça hariç
- 3- ☒ Alıntılar hariç/dâhil
- 4- ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nde belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

09/12/2024

Adı Soyadı:	Doğukan Bakır
Öğrenci No:	2100600005
Ana Bilim Dalı:	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Programı:	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Statüsü:	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Dr. Öğr. Üyesi NURGÜL MOLDALİEVA OROZOBAYEV

Detaylı Bilgi: <https://www.ardahan.edu.tr/birim.aspx?id=1002003>

Telefon: 0-4782117522

Faks: 0-4782117523

E-posta: sbe@ardahan.edu.tr

EK 2. ETİK KURUL MUAFİYET FORMU

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 09/12/2024

Tez Başlığı: "Kırgızcadaki Çiftçilikle İlgili Araç ve Gereç Adları"

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

09/12/2024

Adı Soyadı:	Doğukan Bakır
Öğrenci No:	2100600005
Ana Bilim Dalı:	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Programı:	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Statüsü:	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

[İmza]

Dr. Öğr. Üyesi NURGÜL MOLDAİLİVA OROZOBAYEV

Detaylı Bilgi: <https://www.ardahan.edu.tr/birim.aspx?id=1002003>

Telefon: 0-4782117522

Faks: 0-4782117523

E-posta: sbe@ardahan.edu.tr

ÖZGEÇMİŞ**Kişisel Bilgiler**

Adı Soyadı : Doğukan Bakır

Doğum Yeri ve Tarihi

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :

Yüksek Lisans :

Öğrenimi

Bildiği Yabancı Diller :

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : MEB

İletişim

E-Posta Adresi

Tarih : Jüri Tarihi